

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ
И БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

**ИНФОРМАТИВНИ
БИЛТЕН**

**БРОЈ 4
2016.**

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:

<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-knjige.html>

Дигитална библиотека налази се на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

1. Немањина бр. 22-26,
телефон: 3616-296, 363-1620, 363-1104, 3613-734/лок. 1620 и 1104

или електронски: **biblioteka@uzzpro.gov.rs**

Уредник: Смиља Богдановић, начелник Одељења
(**smilja.bogdanovic@uzzpro.gov.rs**)

Сарадници: Јелена Васиљевић, оператер за системе базе података
Дејан Станојловић, оператер за системе базе података
Радмила Тубин-Михајловић, оператер припреме података
Гордана Михајловић, оператер припреме података
Гордан Горуновић, оператер за системе базе података
Смиљана Павков, документалиста

Компјутерска обрада: Радинка Мићовић, програмер софтверских решења и Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

ШТАМПА:

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ
РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА
Београд, Немањина 22-26

САДРЖАЈ

- 1.** Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда
- 2.** Списак претплата на дневне листове, службена гласила и часописе
- 3.** Преглед садржаја нових бројева часописа
- 4.** Преглед старих публикација
- 5.** Преглед нових књига
- 6.** Листа најчитанијих књига

1

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ
ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Указ о додели одликовања, Сретењског ордена првог степена, за нарочите заслуге за Републику Србију, за исказану племенитост и хуманост према српским војницима који су се пре сто година искрцали на острво Крф, општини Крф (Република Грчка), Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Укази о додели одликовања, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Судски пословник о изменама и допунама Судског пословника, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Пословник о изменама и допунама Пословника о уређењу и раду Врховног касационог суда, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2016

Одлука о оснивању Секторског савета за информационо-комуникационе технологије, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Одлука о одређивању времена почетка и завршетка гласања на бирачким местима у иностранству, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Одлука о објављивању укупног броја бирача у Републици Србији, Службени гласник Републике Србије бр. 37/2016

Одлука о утврђивању и објављивању коначног броја бирача у Републици Србији, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2016

Одлука о одређивању облика, изгледа, боје и садржине гласачког листића и контролног листа за поновљено гласање на изборима за народне посланике Народне скупштине, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Исправка Одлуке о утврђивању и објављивању коначног броја бирача у Републици Србији, Службени гласник Републике Србије бр. 43/2016

Решење о одређивању бирачких места за гласање на изборима за народне посланике Народне скупштине, расписаним за 24. април 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 34/2016

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Небојше Илића, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Решење о изменама Решења о одређивању бирачких места за гласање на изборима за народне посланике Народне скупштине, расписаним за 24. април 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Решење о изменама и допунама Решења о одређивању бирачких места за гласање на изборима за народне посланике Народне скупштине, расписаним за 24. април 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Решење о утврђивању Збирне изборне листе, Службени гласник Републике Србије бр. 38/2016

Решење о утврђивању броја гласачких листића за гласање на изборима за народне посланике Народне скупштине, расписаним за 24. април 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 38/2016

Решење о изменама Решења о одређивању бирачких места за гласање на изборима за народне посланике Народне скупштине, расписаним за 24. април 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 40/2016

Решење о изменама Решења о одређивању бирачких места за гласање на изборима за народне посланике Народне скупштине, расписаним за 24. април 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2016

Решење о разрешењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, др Вјекослава Бобара, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Решење о понављању гласања на бирачким местима на којима су поништени избори за народне посланике Народне скупштине, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Решење о утврђивању броја гласачких листића за поновљено гласање на изборима за народне посланике Народне скупштине 4. маја 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Обавештење о датуму ступања на снагу Споразума између Владе Републике Србије коју представља Министарство одбране и Владе Републике

Мјанмарске Уније коју представља Министарство одбране о сарадњи у области одбране, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Обавештење о датуму ступања на снагу Споразума између Владе Републике Србије и Организације НАТО за подршку (НСПО) о сарадњи у области логистичке подршке, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Обавештење о датуму ступања на снагу Европске оквирне конвенције о прекограничној сарадњи између територијалних заједница или власти, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Обавештење о датуму ступања на снагу Споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о узајамној заштити интелектуалне својине током билатералне војно-техничке сарадње, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Покрајинска уредба о измени и допуни Покрајинске уредбе о максималном броју запослених у систему Аутономне Покрајине Војводине за 2015. годину, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 19/2016

Одлука о поверавању послова бирачких одбора бирачким одборима образованим за изборе за народне посланике и изборе за одборнике скупштина јединица локалне самоуправе, расписане за 24. април 2016. године, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 17/2016

Одлука о одређивању послова које обављају радна тела Републичке изборне комисије на спровођењу избора за посланике у Скупштину Аутономне Покрајине Војводине, расписаних за 24. април 2016. године, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 17/2016

Одлука о утврђивању укупног броја бирача у Аутономној Покрајини Војводини, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 20/2016

Одлука о утврђивању коначног броја бирача у Аутономној Покрајини Војводини, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 24/2016

Правилник о обрасцу службене легитимације Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана и заменика Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 24/2016

Решење о утврђивању броја гласачких листића за изборе посланика у Скупштину Аутономне Покрајине Војводине, расписане за 24. април 2017. године, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 20/2016

Решење о одређивању бирачких места за гласање на изборима за посланике у Скупштину Аутономне Покрајине Војводине, расписаним за 24. април 2016. године, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 21/2016

Решење о утврђивању броја контролних листова за изборе посланика у Скупштину Аутономне Покрајине Војводине, расписане за 24. април 2016. године, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 21/2016

Решење о утврђивању Збирне изборне листе, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 22/2016

Решење о допуни Решења о утврђивању Збирне изборне листе, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 23/2016

Службени лист Града Београда

Одлука Уставног суда којом се утврђује да одредбе члана 47. став 5. и члана 81. став 6, у делу који гласи: „и заменик председника...” Статута Града Београда (Службени лист Града Београда, број 39/2008) и одредба члана 46. став 4. Статута градске општине Обреновац (Службени лист Града Београда, број 44/2008), нису у сагласности са Уставом и законом, Службени лист Града Београда бр. 17/2008

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о изменама и допунама Уредбе о утврђивању Државног програма обнове оштећених водних објеката за уређење водотока, водних објеката за заштиту од поплава, ерозије и бујица и водних објеката за одводњавање, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Уредба о изменама и допунама Уредбе о утврђивању Државног програма помоћи регистрованом пољопривредном газдинству и породичном пољопривредном газдинству на поплавленим подручјима за отклањање последица поплава на и у пољопривредном земљишту, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Уредба о утврђивању Годишњег програма мониторинга статуса вода за 2016. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Уредба о утврђивању Средњорочног програма развоја саветодавних послова у пољопривреди за период од 2016. до 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Уредба о утврђивању Државног програма санације загађења Костајничке реке, Корените и Јадра услед изливања јаловине са флотацијских депонија рудника антимона „Столице”, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Уредба о издавању доплатне поштанске марке „МЕДАЉА СЕ ОСВАЈА СРЦЕМ – РИО 2016”, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Уредба о измени и допунама Уредбе о ценама услуга које врши Агенција за безбедност саобраћаја, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Уредба о издавању доплатне поштанске марке „НЕДЕЉА ЦРВЕНОГ КРСТА”, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Уредба о измени Уредбе о техничким и другим захтевима за челик за армирање бетона, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Уредба о изменама и допунама Уредбе о царински дозвољеном поступању с робом, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Одлука о изменама и допунама Одлуке о ценама лекова за употребу у хуманој медицини, а чији је режим издавања на рецепт, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Одлука о изменама и допунама Одлуке о висини накнада за стандарде, сродне документе и друге публикације, као и о висини накнада за услуге које врши Институт за стандардизацију Србије у обављању послова у области стандардизације, Службени гласник Републике Србије бр. 37/2016

Одлука о доношењу Методологије за одређивање трошкова прикључења на систем за транспорт и дистрибуцију природног гаса, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2016

Одлука о издавању и основним обележјима новчанице од 5000 динара, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Одлука о пуштању у оптицај новчанице од 5000 динара, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Правилник о стандардима повољног пословног окружења у јединицама локалне самоуправе, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Правилник о начину и условима за мерење количине и испитивање квалитета отпадних вода и садржини извештаја о извршеним мерењима, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Правилник о изменама Правилника о коришћењу подстицаја за органску производњу, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Правилник о изменама и допунама Правилника о подстицајима програмима за инвестиције у пољопривреди за унапређење конкурентности и достизање стандарда квалитета кроз подршку унапређења квалитета вина и ракије, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Правилник о изменама и допунама Правилника о облику, садржини, начину подношења и попуњавања декларација и других образаца у царинском поступку, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Правилник о садржини и начину спровођења Годишњег програма мониторинга квалитета деривата нафте и биогорива за 2016. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 35/2016

Правилник о измени Правилника о максимално дозвољеним количинама остатака средстава за заштиту биља у храни и храни за животиње и о храни и храни за животиње за коју се утврђују максимално дозвољене количине остатака средстава за заштиту биља, Службени гласник Републике Србије бр. 35/2016

Правилник о начину вођења поступка Агенције за енергетику Републике Србије и изрицању мера и вођењу регистра изречених мера, Службени гласник Републике Србије бр. 35/2016

Правилник о изменама Правилника о висини таксе за пружање услуга Републичког геодетског завода, Службени гласник Републике Србије бр. 35/2016

Правилник о врстама и садржини образложења квалификованих и неквалификованих трошкова и обрасцу захтева за исплату подстицајних средстава инвеститору који у Републици Србији производи аудиовизуелно дело, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Правилник о обрасцима тромесечних извештаја о реализацији годишњег, односно трогодишњег програма пословања јавних предузећа, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Правилник о изменама и допунама Правилника о одређивању царинских органа за царињење одређених врста робе или спровођење одређених поступака, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Правилник о начину вођења евиденције о поступцима извршења и обезбеђења и финансијском пословању јавног извршитеља, начину извештавања, садржини извештаја о раду јавног извршитеља и начину поступања са архивом, Службени гласник Републике Србије бр. 37/2016

Правилник о подстицајима за инвестиције у пољопривреди за унапређење конкурентности и достизање стандарда квалитета кроз подршку у примарну сточарску производњу, Службени гласник Републике Србије бр. 38/2016

Правилник о подстицајима за инвестиције у пољопривреди за унапређење конкурентности и достизање стандарда квалитета кроз подршку у примарну производњу биљних култура, Службени гласник Републике Србије бр. 38/2016

Правилник о врсти, садржини и начину вођења исправа и књига чамаца, пловећих тела и плутајућих објеката, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о службеној одећи рибочувара, изгледу рибочуварске значке и обрасцу рибочуварске легитимације, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о одређивању подручја са отежаним условима рада у пољопривреди, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о изменама Правилника о квалитету хране за животиње, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о измени и допунама Правилника о утврђивању Плана издавања пригодних поштанских марака и вредносница и мотива редовних издања поштанских марака и вредносница, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о пружању услуга информисања ваздухоплова у лету и употреби израза на српском језику, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о изменама и допунама Правилника о ознакама регистрације и обавезним натписима ваздухоплова, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о техничким условима и одржавању доњег строја железничких пруга, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о техничким условима и одржавању горњег строја железничких пруга, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о изменама и допунама Правилника о пружању услуга трагања за ваздухопловом и спасавања лица, Службени гласник Републике Србије бр. 40/2016

Правилник о садржини Регистра привредних субјеката и документацији потребној за регистрацију, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2016

Правилник о начину, алатима и средствима којима се обавља привредни риболов, као и о начину, алатима, опреми и средствима којима се обавља рекреативни риболов, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2016

Правилник о усклађеним износима накнаде за управљање посебним токовима отпада, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Правилник о усклађеним износима подстицајних средстава за поновну употребу, рециклажу и коришћење одређених врста отпада, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Правилник о усклађеним износима накнаде за загађивање животне средине, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Правилник о измени Правилника о одређивању царинских органа за царинење одређених врста робе или спровођење одређених поступака, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Решење о утврђивању висине накнаде погребних трошкова за кориснике пензија за април, мај и јун 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 35/2016

Решење о одређивању основице осигурања на коју се обрачунава и плаћа допринос за пензијско и инвалидско осигурање за лица укључена у обавезно осигурање, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Статут Развојне агенције Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Статут Привредне коморе Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Годишњи извештај о реализацији послова извоза, увоза, пружања брокерских услуга и техничке помоћи у области наоружања, војне опреме и робе двоструке намене за 2014. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2016

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Споразум између Владе Републике Србије и Владе Савезне Републике Немачке о оснивању Немачко-српске привредне коморе у Београду, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Меморандум о разумевању о сарадњи у области туризма између Министарства трговине, туризма и телекомуникација Републике Србије и Управе за туризам и антиквитете Емирата Фуџеира, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Меморандум о разумевању о сарадњи у области туризма између Министарства трговине, туризма и телекомуникација Републике Србије и Министарства националне економије Мађарске, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Међународна конвенција о сузбијању фалсификовања новца, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Обавештење о датуму ступања на снагу Споразума између Владе Републике Србије и Владе Савезне Републике Немачке о оснивању Немачко-српске привредне коморе у Београду, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Обавештење о датуму ступања на снагу Амандмана на Конвенцију о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Обавештење о датуму почетка примене Међународне конвенције о сузбијању фалсификата новца и пратећег протокола, Службени гласник Републике Србије бр. 5/2016

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о измени Одлуке о утврђивању пројеката које ће Управа за капитална улагања Аутономне Покрајине Војводине наставити да финансира у 2016. години, а чија је реализација започета, односно настављена у 2015. години из средстава Управе за капитална улагања Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 23/2016

Правилник о додели подстицајних средстава путем конкурса за финансирање интензивирања коришћења пољопривредног земљишта којим располажу средње пољопривредне школе кроз набавку опреме, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 16/2016

Правилник за доделу средстава за одржавање традиционалних манифестација у 2016. години на територији АП Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 16/2016

Правилник о додели бесповратних подстицајних средстава за суфинансирање реализације пројеката енергетски одрживих фарми млечних крава, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 18/2016

Годишњи програм основних геолошких истраживања на територији АП Војводине за 2016. годину, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 18/2016

План поступног увођења родно одговорног буџетирања за кориснике буџетских средстава Аутономне Покрајине Војводине за 2017. годину, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 19/2016

Службени лист Града Београда

Правилник о допуни Правилника о одређивању особа које могу остварити право на бесплатно коришћење обележених паркинг места на јавним општим паркиралиштима, Службени лист Града Београда бр. 19/2016

Упутство о начину уплаћивања и евидентирања одређених јавних средстава и праћења укупних јавних средстава буџета Града Београда, Службени лист Града Београда бр. 21/2016

Програм коришћења средстава Буџетског фонда за заштиту животне средине Града Београда за 2016. годину, Службени лист Града Београда бр. 19/2016

План генералне регулације грађевинског подручја седишта јединице локалне самоуправе – град Београд (целине I–XIX), Службени лист Града Београда бр. 20/2016

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Одлука о издвајању средстава за рехабилитацију корисника пензија и утврђивању трошкова рехабилитације корисника пензија за 2016. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 35/2016

Одлука о образовању Радне групе за обнову и унапређење објеката јавне намене у јавној својини у области образовања, здравства и социјалне заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Правилник о изменама и допуни Правилника о утврђивању мера раног откривања и дијагностике заразне болести трансмисивних спонгиоформних енцефалопатија, начину њиховог спровођења, као и мерама за спречавање ширења, сузбијање и искорењивање ове заразне болести, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Правилник о друштвеном стандарду корисника пензија Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање, Службени гласник Републике Србије бр. 33/2016

Правилник о допуни Правилника о поступку издавања пријаве рођења детета и обрасцу пријаве рођења детета у здравственој установи, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Правилник о измени Правилника о галенским лековима који се употребљавају у хуманој медицини, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2016

Правилник о допунама Правилника о номенклатури здравствених услуга на примарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 43/2016

Исправка Правилника о друштвеном стандарду корисника пензија Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Упутство о радним местима на којима се обављају послови при којима је излагање запослених прашини која потиче од азбеста или материјала који

садрже азбест повремено и ниског интензитета, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2016

Решење о номиналним износима новчане социјалне помоћи, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2016

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Правилник о изменама Правилника о ближим условима, критеријумима, начину и поступку остваривања права на суфинансирање трошкова за биомедицински потпомогнуто оплођење за друго, треће и свако наредно дете, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 20/2016

Службени лист Града Београда

Решење о измени Решења о образовању Савета за права детета Града Београда, Службени лист Града Београда бр. 19/2016

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Одлука о изменама и допуни Одлуке о оснивању Музеја историје Југославије као установе у области културе, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о изменама и допуни Правилника о коришћењу подстицаја за спровођење научноистраживачких, развојних и иновативних пројеката у пољопривреди кроз унапређење стручног знања и усавршавања људских капацитета, Службени гласник Републике Србије бр. 36/2016

Правилник о дозволи за рад васпитача, психолога и педагога у дому ученика, Службени гласник Републике Србије бр. 37/2016

Правилник о изменама и допунама Правилника о програму и начину спровођења испита за инспектора, Службени гласник Републике Србије бр. 37/2016

Правилник о изменама и допунама Правилника о упису ученика у средњу школу, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Правилник о мерилима и поступку за упис полазника који су завршили програм основног образовања одраслих у средњу школу под повољнијим условима ради постизања пуне равноправности, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2016

Правилник о стандардима квалитета уџбеника и упутство о њиховој употреби, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2016

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о спровођењу поступка за доделу средстава из буџета Аутономне Покрајине Војводине по конкурсима у области културе у 2016. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 20/2016

Правилник о начину, критеријумима и мерилима за суфинансирање дела текућих расхода и издатака репрезентативних удружења у АП Војводини и других уметничких удружења и савеза којима се доприноси развоју културе у АП Војводини, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 23/2016

Службени лист Града Београда

Обавештење Завода за заштиту споменика културе Града Београда – Установе културе од националног значаја, о евидентирању добра које ужива претходну заштиту: кућа Чедомира Чолаковића, село Јасенак, општина Обреновац, Службени лист Града Београда бр. 18/2016

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Индекси потрошачких цена за март 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 39/2016

Подаци о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом исплаћеним у марту 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Подаци о висини просечне зараде по запосленом исплаћене у првом кварталу 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Износ најниже месечне основице доприноса за обавезно социјално осигурање, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2016

Службени лист Града Београда

Показатељ смањења потрошачких цена у фебруару 2016. године, Службени лист Града Београда бр. 18/2016

Показатељ смањења потрошачких цена у марту 2016. године, Службени лист Града Београда бр. 29/2016

2

СПИСАК ПРЕТПЛАТА НА ДНЕВНЕ ЛИСТОВЕ, СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2016. ГОДИНИ

ДНЕВНИ ЛИСТОВИ И ЧАСОПИСИ

1.	АЛО
2.	БЛИЦ
3.	ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ
4.	ВРЕМЕ
5.	ДАНАС
6.	ИНФОРМЕР
7.	КУРИР
8.	НЕДЕЉНИК
9.	NEWSWEEK
10.	НИН
11.	ПЕЧАТ
12.	ПОЛИТИКА
13.	СРПСКИ ТЕЛЕГРАФ

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	ГЕРОНТОЛОГИЈА: часопис Геронтолошког друштва Србије
2.	КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ: лист за књижевност и друштвена питања
3.	НАЦИОНАЛНА РЕВИЈА СРБИЈА
4.	РС PRESS
5.	ПРАВНА ПРАКСА: часопис за примену прописа

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН ЈАВНИХ ФИНАНСИЈА
2.	БИЛТЕН ДРЖАВНОГ ПРАВОБРАНИЛАШТВА
3.	БИЛТЕН РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ
4.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
5.	МЕСЕЧНИ СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД
6.	САОПШТЕЊА РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ

3

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА НОВИХ БРОЈЕВА ЧАСОПИСА

Office 2016 kao timski igrač

Microsoft Office više nije samo poslovni alat – to je sveobuhvatna platforma za saradnju pojedinaca i timova, koji obezbeđuje efikasan rad i razmenu podataka. To jest, ako ga koristite na pravi način...

68

Aktuelno

KOMENTAR

Uvodnik 7

Dejan Ristanović

KOMENTAR

Apple u centru pažnje 8

Sava Zdravković

Apple je 21. marta privukao pažnju javnosti predstavivši zanimljive uređaje, među kojima i telefon manje dijagonale od prethodnika, što je samo po sebi neobično. Posle toga se govorilo o delimično (ne)uspešnom iOS 9.3 update-u, ali je sve i dalje u senci spora s Američkom vladom oko dekodiranja jednog iPhone-a. Spor je sada rešen, ali može li Apple da bude zadovoljan rezultatom?

KOMENTAR

Dva Uskrsa, nekoliko miliona običaja 9

Jovana Vukić

Vesti 10

Bojan Stanojević i Andrijana Maksimović

Cebit 2016: Prikluči se, stvaraj i postigni uspeh 90

Andrijana Maksimović

Darko Butina: Šansa za startape 92

Dejan Ristanović

YU INFO 2006: Informatika na visini 94

Jelica Protić

Prvi pogled

Sony kamera: Akcija uživo 16

Voja Gašić

Kamere za adrenalinske zavisnike spadaju u najpopularnije gedžete poslednjih godina, a Sony se trudi da prati potrebe i trendove, što pokazuje i novi osnovni model HDR-AS50.

Priv: Android na BlackBerry način 18

Dejan Ristanović

Nexus 6P 19

Voja Gašić

#231 / April 2016

NEC laserski projektori 20

Miloš Stamenković

Gnap TS-1253U-RP: Univerzalno skladište 22

Oliver Popović

Zebra ZD420 bar-kod štampač 23

TwinMotion: Zaranjanje u 3D 24

Dorđe Grujić

Pogled na Android N 26

Miloš Stamenković

Virtuelni Gear 28

Miloš Stamenković

ESET Remote Administrator 30

Kristijan Lazić

Uslužni programi 32

Jovan Bulajić

GIZMODROM

Vedra strana Cebita 34

Branislav Bujanja

Iz prakse

Office 2016 kao timski igrač 68

Branislav Bujanja

Slika sa svih strana 70

Voja Gašić

Akcelerometar i žiroskop 72

Voja Antonić

UPS: Zaštita pre svega 76

Vasilije Kodžopeljić

Komunikacije

Novi pravci upravljanja Internetom 78

Bojan Stanojević

Regionalni Internet poslenici opet na okupu 80

Lazar Bošković

EUnet: Profesionalni e-mail 82

BIZIT

Vizualizacija poslovnih podataka i izveštaja 40

Ivan Branisavljević

Dobra vizuelizacija pomaže razumevanju podataka jer se oslanja na našu vizuelnu senzitivnost na oblike, sposobnost uočavanja odnosa, kao i identifikovanja razlika u podacima koji su grafički prikazani. Kako da podatke prikažemo na najbolji način?

Otvoreni podaci poverenika 42

Ivan Branisavljević

Adacta: Poslovna BI vizija sa uporištem 43

Darko Bogojević

Coming: BI kao podrška odlučivanju 44

Nedeljko Kuduz i Milena Redžić

Veeam: Oblak pod kontrolom 46

Voja Gašić

RRC: Zaštita od cyber napada 48

Slobodan Milidrag

Microsoft Give me 5+ 50

Oliver Popović

PC.Edu

Šta očekuju poslodavci 54

Miodrag Ranisavljević

Savremeni poslodavci s pravom očekuju od novih kadrova digitalnu pismenost. Uz sve blagodeti savremenog obrazovanja reklo bi se da to nije preveliki zahtev, ali nas stvarnost često demantuje, pa prvi radni dani pokazuju da su rutinske tvrdnje iz CV-ja o poznavanju rada na računaru bile obmana. Kako će poslodavac prepoznati digitalno pismenog kandidata, i šta taj kandidat da učini da bi unapredio svoje informatičke veštine?

ITHS - Comtrade srednja škola za IT 58

E-gimnazija 60

Kembridž gimnazija 62

ECDL: Kompjuterske veštine po evropskim standardima 64

Bojan Stanojević

Novo tehnologije u obrazovanju 66

Aleksandra Matić

Tehnovizija

Digitalna demokratija 84

Goran Obradović

Jeste li znali da se na izborima širom sveta koriste glasačke mašine razvijene u Srbiji? Vreme je da i kod nas, možda na narednim izborima, krenemo u modernizaciju..

Rubrike

Odabrani bajtovi 95

Ladislav Struharik

Vedra strana 98

PC Press

Izdavač

PC PRESS, d.o.o.
Osmana Đikića 4, 11108 Beograd 12, p. fah 47,
N 44° 48.994', E 20° 28.800'

Redakcija: 011/2765-533 i 069/2187-742

Marketing: 011/2080-220

Fax: 011/2752-480

Mail: pc@pcpress.rs,

Web: www.pcpress.rs

Tekući račun: 205-9547-62

Direktor

Vesna Čarknajevo

Glavni i odgovorni urednik

Dejan Ristanović

Zamenik glavnog urednika

Voja Gašić

Izvršni urednik

Bojan Stanojević

Urednici

Milan Bašić, Jovan Bulajić,
Bojan Stojanović i Ladislav Struharik

Marketing

Andrijana Maksimović,
Aleksandra Cvjetić

Plasman i fotografije autora

Nenad Veljković

Redaktor

Jevrem Živanović

Dizajn i DTP

Vojislav Simić i Andrija Čeranić

Web administrator

Milan Basrak

Pretpлата

Nevenka Gašić

Distribucija

Beokolp, Beograd

Štampa

Rotografika, Subotica

Stalni stručni saradnici

Voja Antonić, Nenad Batočanin, Radovan Bibić, Branislav Bubanja, Vladimir Cerić, Branko Đaković, Đorđe Grujić, Marko Herman, Stevan Josimović, Miljan Jovanović, Damir Jović, Zoran Kehler, Vesna Knežević, Kristijan Lazić, Jovan Marić, Nikola Marković, Branislav Mihaljevo, Majkl Mijatović, Mladen Mijatović, Luka Milinković, Vesna Milošević, Dragan Mitrovović, Branko Nikitović, Pavle Peković, Bojan Petrović, Jelica Protić, Nebojša Prijic, Jelena Rupnik, Miloš Stamenković, Darko Staničić, Boris Stanojević, Aleksandar Šušnjar, Berislav Todorović, Nebojša Vasiljević, Nadežda Veljković, Jovana Vukić i Sava Zdravković

PC PRESS

Copyright © PC Press 2016.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

CIP - Katalogizacija u publikaciji Narodna biblioteka Srbije, Beograd 004
PC : Personal computers : časopis za profesionalnu primenu računara / glavni i odgovorni urednik Dejan Ristanović. - 1995, br. 1 - Beograd (Osmana Đikića 4) : PC Press, 1995 - (Novi Sad: Color Print). - 29 cm
Mesečno. = PC. Personal computers

COBISS.SR-ID 11164175 ISSN 0354-690X, COBISS.SR.ID 11164175

Издавач: LIBER, Београд
Главни и одговорни уредник: Милорад Добријевић
Уредник: др Слободан Р. Мартиновић
Редакција:

Др Милан Бјелић, доц. др Саша Веселиновић, мр Дејан Јовановић, доц. др Срђан Милековић,
Драгана Бунарић, др Анкица Милојевић, Параскева Михајловић, мр Секула Новаковић, Невена Ракић,
др Весна Симоновић, др Рајко Сузум

КОНТАКТ: LIBER, п. фах 10, 11030 Београд
Тел/факс: 011/ 236 00 26, моб. 065/ 44 8888 2
E – mail: liber@verat.net pravnapraksa@ptt.rs
E – mail за установе у области образовања: sloba1965@gmail.com
ШТАМПА: ЕтноСтил, Београд, тираж 500 примерака

CIP Каталогизација и публикацији, Narodna biblioteka Srbije, Beograd
ISSN 1820-1075 Pravna praksa (Beograd 2004), COBISS.SR-ID 114525452

САДРЖАЈ

Секула Новаковић ОСНОВИ ПРЕСТАНКА РАДНОГ ОДНОСА ДРЖАВНОГ СЛУЖБЕНИКА (СА ПРАКТИЧНИМ ПРИМЕРИМА)	3
Драгољуб Симоновић КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ПРАВА ПО ОСНОВУ РАДА	20
Др Слободан Р. Мартиновић ПОЛОЖАЈ ДЕФЕКТОЛОГА У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОМ СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	26
АКТУЕЛНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ ПРИВРЕДНЕ КОМОРЕ СРБИЈЕ	30
ЗАКОН О ЈАВНОМ РЕДУ И МИРУ	35
ПИТАЊА И ОДГОВОРИ	
Скраћено радно време	39
Усмени отказ уговора о раду од стране запосленог	40
Пробни рад службеника запосленог у органима аутономне покрајине и јединици локалне самоуправе	40
Отказ уговора о раду лицу са инвалидитетом због технолошких, економских или организационих промена	40
Права лица којем је незаконито престао радни однос	41
Право пречег уписа акција	42
СУДСКА ПРАКСА	
УСТАВНИ СУД СРБИЈЕ	43
Решавање сукоба надлежности	43
Минимум процеса рада за време штрајка у делатности информисања	44
Право на приступ суду - рок за подношење тужбе због сметања државине.....	44
Садржај одлуке о увођењу самодоприноса	46
СУДОВИ ОПШТЕ НАДЛЕЖНОСТИ	46
Обавезност правних схватања из образложења одлука Уставног суда	46
Непоштовање радне дисциплине као отказни разлог	49
Законитост одлуке о разрешењу директора	50
Пензијско и инвалидско осигурање	51
Услов за остваривање права јемца према дужнику за чији дуг јемчи	51

Незапосленост родитеља и обавеза издржавања малолетног детета	52
Обавезе родитеља и других крвних сродника у издржавању малолетних лица	52
Обавеза странке која се налази на привременом раду у иностранству да именује пуномоћника за пријем писмена	52
Пасивна легитимација у спору о висини накнаде за услуге предшколске установе	53
Невезаност суда тумачењем законске одредбе од стране судског вештака	55
Actiones liberae in causa	55
СУДОВИ ПОСЕБНЕ НАДЛЕЖНОСТИ	56
ПРИВРЕДНИ СУДОВИ	56
Доспелост накнаде за пружене телекомуникационе услуге	56
Право купца друштвеног капитала на накнаду штете због раскида уговора	56
Накнада за коришћење туђе ствари по истеку уговора о закупу	57
Уговор о преузимању дуга	57
Правило истовременог испуњења	58
Кредитно пословање банака - уговорна камата	58
Правна природа приговора ради пребијања	58
Неоправдано пропуштања рочишта	59
Повреда прописа о начину руковања и чувања опасног отпада	59
УПРАВНИ СУД	59
Одлучивање по тужби против решења о престанку радног односа запосленом у суду	59
Попусти и умањења цене приликом утврђивања основице ПДВ	60
Стварна надлежност по тужби за понављање управно-судског поступка	61
Деоба заједничке својине	61
Управни спор против првостепеног управног акта	62
Право на накнаду трошкова управног спора	62
ПРЕКРШАЈНИ СУДОВИ	63
Одлагање извршења казне затвора	63
Подношење захтева за судско одлучивање о прекршајном налогу	63
Основ за одговорност физичког лица за прекршај	64
ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА	64
Подношење представке од стране сродника након смрти непосредне жртве - <i>Пресуда Нуховић и Куртановић против Србије</i>	64
Недопуштеност представке - <i>Одлука Микуловић и Вујисић против Србије</i>	65
СТРУЧНА МИШЉЕЊА	
МИНИСТАРСТВО ЗА РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ, БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА	66
Повезивање стажа осигурања у предузећима - субјектима приватизације и предузећима - стечајним дужницима	66
Уговор о раду на одређено време	66
Утврђивању висине основне зараде уговором о раду	67
Стицање права на пун и сразмеран годишњи одмор	67
МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА И ПРИВРЕДЕ	68
Порески третман примања запослених у случају плаћања трошкова систематских прегледа од стране послодавца	68
Надлежност за појашњења пореске обавезе пореза на имовину	69
Утврђивање просечне цене непокретности по зонама	70
Право пореског обвезника на повраћај више или погрешно плаћеног пореза	71
Испуњавање услова за рефакцију плаћене акцизе на деривате нафте превозника ствари у друмском саобраћају	71
Административна такса за издавање међународне возачке дозволе	72
ПРЕГЛЕД НОВИХ ПРОПИСА	73
АКТУЕЛНИ ПОДАЦИ	75

4

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Излазећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознавати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посредни књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектуру свима онима који желе да се стручно усавршавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа.

За овај број издвајамо:

- 1. Тих. Р. Ђорђевић: Из Србије кнеза Милоша: културне прилике од 1815. до 1839. године, 1922.**

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ИЗ СРБИЈЕ КНЕЗА МИЛОША

— КУЛТУРНЕ ПРИЛИКЕ ОД 1815 ДО 1839 ГОДИНЕ —

БЕОГРАД
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА
1. Кнез Михаилова улица 1.

1922.

ПРЕДГОВОР

Ова је књига само део једног већег рада о приликама у Србији за време прве владе Кнеза Милоша. У томе се раду говори о становништву, насељима и културним приликама тога времена. Он је био не само скициран, већ у главном и израђен још пре рата, али је тек после рата добио дефинитиван облик.

Главни извор из кога сам узимао грађу за овај рад била је наша Државна Архива. Сем тога служио сам се и грађом коју сам нашао у поузданој литератури, која се односи на прву владу Кнеза Милоша. Особито сам се корисно послужио класичним делом Г. Др. Мих. Гавриловића *Милош Обреновић* (I-III), које, и ако претежно говори о политичкој историји Србије за владе Кнеза Милоша, садржи и врло много и врло драгоцених излагања и о унутрашњим приликама и о културном стању тадашње Србије. Једино жалим што ми је још један део грађе, коју сам из Државне Архиве био исписао, али коју нисам стигао да унесем у овај посао, за време рата пропао. Та грађа истина не би много изменила општу слику коју сам о приликама у Србији за владе Кнеза Милоша створио, али су без ње, на жалост, многи детаљи остали без потребног пуног рељефа.

Намера ми је била да цео свој рад о приликама у Србији у време Кнеза Милоша наштампам у једној књизи, чији би одељци били: 1. *Становништво*, 2. *Насеља*, 3. *Културно стање*. Како је то, на жалост, све до сад било немогуће, ја сам поједине главе из њега, огледа ради, штампао у нашим повременим списима и часописима. Оне су од стране публике, мислим да није нескромно рећи, симпатично примљене. Нарочито су лепо примљене оне 'главе, у којима се говори о културном стању Србије за владе Кнеза Милоша. То ми је дало повода да, без мало све, главе које о томе говоре, издвојим, и да их, до бољих времена, овако посебно, наштампам.

Т. Р. Ђ.

Н О Ш Њ А

Делокуино становништво носи народно одело. — Сеоска мушка ношња: свакидиња и сшајаћа. — Сеоска женска ношња. — Одело у деце по селима. — Варошка мушка ношња. — Варошка женска ношња. — Европска ношња — Свеишеничка ношња. — Перчини. — Брада. — Промена ношње ушницајем са запада. — Промена ношње по наредбама Кнеза Милоша. — Војничка и чиновничка униформа. — Одело као дар. — Накиш као дар. — Одело као симболика.

У Србији Кнеза Милоша нико није носио европско одело. Чак и Срби, досељеници из Аустрије, да их не би сматрали, за туђинце, носили су србијанско одело.¹⁾ Сем тога и Турци су у унутрашњости Србије са неповерењем гледали људе у европском оделу.²⁾ Од људи, који су са стране били дошли у службу Кнезу Милошу, само се четири до пет лица носило по европски,³⁾ те су изгледали „као бела врана“⁴⁾ Цео остали свет носио је локално одело, које се делило у *сеоско* и *варошко*.

¹⁾ Куниберт 417. — Аврам Гашпаровић, чим је прешао у Србију, „оставио је немачко одело и обукао српско. На тај начин ничим се није разликовао од домородаца“ (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 98).

²⁾ Пирх, 151—153; Ј. Вујић I, 124.

³⁾ Споменик 24, стр. 36

⁴⁾ М. Светић, Огледало Србско, Н. Сад, год. I, стр. 39.

Сеоска мушка ношња није била једнака чак ни у појединим областима. Још су се јасно распознавали трагови различите ношње, донесене са разних страна. Чак до пре педесет година било је у Београдском Округу разлике „у неким деловима одеће, на пример у чарапама, појасима, у кроју гуњева и у другом којечем“.¹⁾ У старија времена морала је разлика по свима крајевима бити куд и камо већа. Изгледа, пак, судећи по белешкама о оделу, да су сељаци у доба Кнеза Милоша били добро одевени.²⁾

У колико се мушко сеоско одело из доба Кнеза Милоша може реконструисати, оно је овако изгледало: На глави се носила шиљаста црвена *капа*, или *фес*,³⁾ или црна *шубара*; у Браничеву и Ресави — црна *капица* од абе, због чега су их други на-

¹⁾ М. Ђ. Милићевић, Кнеж. Србија, стр. 116--117.

²⁾ Види о томе и М. Ђ. Милићевића, Кнеж Србија стр. 117—118

³⁾ На неким местима Турци нису трпели да Срби носе црвене фесове (Вук, Даница за 1827, стр. 87). Фесове са кићанком Турци су још мање трпели, те изгледа да су их Срби почели носити тек после ослобођења. 31 јануара 1836, № 30, јавља Јован Обреновић из Чачка Кнезу Милошу „да Турци из Нове Вароши људима из предела нашега који су пре неког времена делом својим онамо ишли, који, је год киту на фесу имао, поскидали“ (Држ. Арх., К. К., Јован Обреновић 1836). 20 фебр. исте године, № 75, јавља Јован Обреновић Кнезу Милошу „да људима нашим у Пазар послом одлазећим Турци пазарски, у кога год фес и на њему кићанку виде, кићанке пооткидају и фесове у блато, под ноге, бацају и згажавају“. На ово је Кнез Милош одговорио да би најбоље било да људи „које зло предусретају Бошњаци у Пазару... никако у Пазар и не иду“ (Држ. Арх., К. К., Јов. Обреновић 1836.).

зивали *црнокапцима*.¹⁾ Ка Херцеговини ова се капа звала *карикклија*.²⁾ Око феса је често обавијан шарен *пешкир*.³⁾ У крајевима јужне Србије, почевши од Левча, па јужно преко Мораве, носили су сељаци преко феса или преко главе пешкир, те су их други називала *пешкиранима*.⁴⁾

До тела се носила до колена дугачка *кошуља*, најобичније од кудеље, везених рукава и колира, и припасивала се вуненим, понајвише црвеним, *појасом*. Испод кошуље ношене су *гаће*, које нису биле ни тесне ни врло широке, опет од кудеље. У југозападним крајевима Србије ношене су у место гаћа *целенгаће* или *целенгири*, вунене подебеле гаће до ниже колена. Од колена на ниже ношене су *доколенице*. Преко кошуље се носио кратак *зубун* од бела сукна без рукава, а преко њега *гуњ* од црна сукна до ниже колена и са рукавима. За појасом је ношен *нож*; дуваницје су имали за појасом *лулу*, а понеки још и *свиралу*. Неки су припасивали још и *силав* (силај,

¹⁾ Вук С. Караџић, Српски Рјечник под *црнокапац*. — Кад је Афиз-паша нишки хтео, 1805, поћи на Србију да је умири „нареди да се неколико хиљада покроји оних малих црних капица од абе, што је онда у Пожаревачкој Нахији раји, Србима, адет био носити“ (Прота Матија Ненадовић, Мемоари, стр. 213).

²⁾ Вук С. Караџић, Даница за 1827, стр. 105. — *Кари-клија* или *карикача* „је од црвене абе или чохе, одозго је за тубаста као фес, а са стране има црну поставу, за коју се одозго може што задјести (где који у бојевима позадијевају фишеке да су им наручнији него у кесама (Вук С. Караџић, Срп. Рјечник код *карикача* и *карикклија*).

³⁾ Пирх. 37.

⁴⁾ Сретен Л. П. 476—480; М. Ђ. Милићевић, Кнез Ми-лош у причама, нова збирка, стр. 59.

силаx). У том случају, нож, лула и свирала ношени су за силавом. Зимски преко гаћа ношене чакшире од белог вуненог сукна.¹⁾ На ногама су ношене шарене чарлице, дугачке до испод колена, сем Мачве где су ношени шарени обојци. Преко чарапа или обојака ношени су опанци. У неким крајевима носили су се, нарочито зими, кожуси.²⁾

Стајаћа мушка ношња у сељака, сем боље кошуље, капе, чарапа и опанака, била је: угаситоплавичасте чохане чакшире, ђечерма (јелек), по којој се опасује појасом и копоран, који се облачи преко ђечерме. И ђечерма и копоран су били од исте чохе као и чакшире. За појасом су ношена два шишоља (или бар један) и велики нож, а око појаса барем две кесе припојаснице (Patrontasche) и о њима огњило, мазалица и барушни рог или тиквица, а о левом рамену дуга пушка, која је више спадала у одело него ли у одбрану.³⁾

Женска сеоска ношња је свуда конзерватнија од мушке. Она увек много дуже одржава првобитност, те се много теже ујединачава него мушка. Због тога је она била не само у свакој нахији другојача⁴⁾,

¹⁾ Пирх, 38.

²⁾ Неки Стеван Браловић из Дрaжња (Срез Грочански) имао је на себи: „два половна гуња, од којих је један дугачак, а други кратак, фес на глави, беле чакшире, на ногама опанке и црвене чарапе шумадинске (Зајечарска Судска Архива 27 фебр. 1839, N° 140). Неки Радован Петровић (Срез Млавски) имао је: „кратак кожух с рукави, од белог сукна чакшире, опанке на босим ногама и на глави црну шубару (ibidem 30 маја 1839, N° 706).

³⁾ Вук С. Караџић, Даница за 1827, стр. 105—106.

⁴⁾ Вук С. Караџић, Даница за 1827, стр. 105.

но се местимично, чак и у истој области, врло разликовала. Још пре педесет година женска се ношња по селима у Округу Београдском битно разликовала према пореклу становништва.¹⁾ Исти је случај, само још у већој мери, био у читавој Србији у доба Кнеза Милоша. Због великих разлика у женској ношњи Вук Караџић се извињава што о њој за сад не може ништа ни казати.²⁾

Опис женске сеоске ношње у Србији, што нам га је оставио Пирх.³⁾ ни из далека не одговара општем стању ствари. Најбоље, и ако не и најпотпуније, нити за целу Србију, описе женске сеоске ношње дао нам је Ј. Вујић. Један је из околине манастира Горњака, а други из села Буковице у Округу Подринском. Они се битно разликују. У Горњаку су девојке носиле: исплетену косу, накићену цвећем, парама и простим бисером и са курјуком спуштеним на ниже до близу колена, који се завршава ситним новцем или прапорцима, који при ходу звече. Имућније су имале на глави црвену *капу*, искићену ситним дукатима и простим бисером. Жене су носиле на глави изнад витица обавијен и доле до курјука затегнут *цешкир* извезен црвеним памуком, вуницом и нешто црвеном свилом и нашаран цвећем, парама и ситним дукатима. Изнад чела су имале „нешто узвишено“ у облику полукруне. Све остало имале су и жене и девојке подједнако: сиромашније су имале на врату „*ђердан* с простим гранатом“, имућније на гајтану нанизане „талире, цванцике и марјаше“, а богате и

¹⁾ М. Ђ. Милићевић, Кнеж. Србија, стр. 117.

²⁾ Вук С. Караџић. Даница за 1827, стр. 105.

³⁾ Пирх, 38—39.

по неколико дуката. За тим су имале *кошуљу* са широким рукавима, дугачку до чланака, „која је с црним и по нешто црвеним памуком, а код сирота с рудицом и ђинђујама, свуда по рукави и по целом скоро стану извезена и искићена“; за тим — црвени, шарени, *појас*, „за удивленије ишарану с различитима бојама *кецељу*“, лепо ишаране *чарапе* и *ошанке*, који су се утезали око ногу кајишима. Најзад су имале бели *зубун* од сукна, дугачак до колена или чак до земље, ишаран и искићен свуда по ивицама и по леђима црним и црвеним памуком, рудицом, шкољкама, парама и ђинђујама.¹⁾ — У Буковици су женске капе „подобне маџарским седлама“, само „што на коњима стоји напред, то на њиховим главама стоји остраг“. Окићене су „горе свуда с новци, сирјеч малим парама“, а на предњој је страни „један мали венчић с парама, приљубљен к капи, тако да када жена иде, а оне паре све се љуљају и звече“. На предњој је страни капа „доста раширена, пак свуда у наоколо с великим ресама опшивена, које низ бичуље доле висе“. И ове су ресе „с парама накићене да кад жена иде и оне паре с ресама љуљају се и звече“. Друге опет носе „горе на глави, више бичуља, једну капу, округлу како год бундеву“, из које „види се како какво цвеће, а из овога цвећа, више горе, виде се прозникла пера паунова“. И ова је капа „свуда с парама искићена, да када иду, а паре, то јест новци, звече“. Остали делови одећа слични су оделу нахија „Ужичке, Крагујевачке и тако даље“, то јест „носе *ђердан*, дугачку, извезену са широки рукави *кошуљу*,

¹⁾ Ј. Вујић, I, стр: 106—107. Види и Вук С. Караџић, Срп. Рјечник под *зубун*.

шарен појас, једну или две доле с ресама шарене кецеље, шарено извезене чарапе, опанке с кајиши и проче.¹⁾

Целокупно женско сеоско одело, сем опанака и неких украса на глави, и сав вез израђивало је само женскиње.²⁾

Деца су се по селима све до десет и више година врло рђаво одевала. Мушка су на глави носила што и људи, или су цросто ишла гологлава, а на горњем делу тела имала су тек понеки део људске одеће. Женска су деца ишла гологлава, или су имала на глави фес, а на горњем делу тела понешто од женског одела. И мушка и женска деца, од појаса на ниже, имала су само кошуљу. У неким областима Турци су наплаћивали од мушке деце арач, чим почну носити гаћа.³⁾ Лети су и једна и друга деца ишла боса, а зими су на ногама имала чарапе и опанке.⁴⁾

Мушко варошко одело изгледа да је имало два типа. По једноме су људи носили на глави фес или „капу на подобије, једне диње“, која се и звала дињара или дињарлија. То ће по свој прилици бити и капа чипакиња, какву је носио Лазар Мутап.⁴⁾ Шал око главе био је врхунац елганције и означавао је извештан степен слободе, јер су Турци нерадо гледали ношење чалме.⁵⁾ До тела су носили до земље

¹⁾ Ј. Вујић, II, 30. Неки делови женскога одела изгубили су се нешто пре доба Кнеза Милоша (Види: Вук С. Караџић, Срп. Рјечник код *шариош*.)

²⁾ Ј. Вујић, I, 107, II, 178; Пирх 107.

³⁾ А. Fortis, Reise zu den Morlacken, 1792, 63.

⁴⁾ Ј. Вујић, I, 39; Сретен Л. П., 122; М. Ђ. Милићевић, Кнеж. Србија, 355; Поменик 394.

⁵⁾ М. Гавриловић II, 707. — Све до обнародовања хатиџериша 1830. године, „носио је чалму око главе обавије-

дугачку, златом везену, *кошуљу*, са широким рукавима, а преко ње, до чланка дугачку, од шарене материје начињену, *аншерију*, коју су препасивали свиленим појасом. Преко свега тога је широк, до испод колена дугачак, са широким, али не и врло дугачким, рукавима *гуњ*,¹⁾ или кратко *ћурче*. Гуњ су неки у Београду називали и *копоран*.²⁾ Зими су носили *димлије* или *шалваре*.³⁾ На ногама су носили *беле чарапе* и црвене *јеменије*.⁴⁾

Други тип мушког варошког одела имао је заједничко с првим: капу, кошуљу, чарапе, јеменије и ну“ чак и Димитрије Давидовић, а „тада пошље кући размотану чалму, зар за знак да је са добивеним правима српско време настало; нити више чалме понесе“ (Дѣла Димитрија Давидовића I, Београд 1864, стр. XVII.).

¹⁾ „У Србији је гуњ од црна сукна, или (куповини) од крпе, које се доноси из Пазарџика (Пирх каже да су гуњеви били „од плаве зелене, често црвене, чоје, нарочито код кнезова,“ стр. 36) и на највише је с рукавима и дугачак до ниже колена; а има, особито по варошима, и краткијех гуњева до појаса; а има, их и без рукава и дугачкијех (као на примјер у Нахији Рудничкој) и краткијех (особито у Босни доље поред Дрине на женама и девојкама)... У Србији гуњ се облачи сврх свијех осталијех хаљина и зато се по њему не опасује.“ (Вук С. Караџић, Срп. Рјечник под *гуњ*).

²⁾ Вук С. Караџић, Срп. Рјечник под *копоран*.

³⁾ *Димлије* су од плаветна платна или свиле, а кад су од *чохе* онда су *шалваре* (Вук С. Караџић, Срп. Рјечник под *димлије*). — 19. авг. 1816. г. пише Јеврем Обреновић из Шапца Димитрију Георгијевићу у Београд, да му купи чохе и арча за једне шалваре, па да их или тамо да начинити, или да му пошље да се у Шапцу израде, „будући да сам остао без шалвара, ако бих се предигао [био је у то време болестан] немам шта обући“ (Држ. Арх., К. К., Јеврем Обреновић 1816).

⁴⁾ Ј. Вујић I, 29.

гуњ. Оно што је било различито то је *јелек*, који се носио преко кошуље. Био је од мрког сомота, без рукава, ишаран широким златним ширитом, који се нарочито око врата јасно видео. Или је био од ишараног катуна са уским рукавима, који су се око руку закопчавали. Преко јелека је била дугачка широка хаљина од шареног катуна, која се на грудима преклапала, са широким рукавима, који су при дну били разрезани и копчама украшени. Преко ове хаљине се опасивао *силав*, у коме су стајали заденути: *пиштољ*, *ханџар* и *арбија*.¹⁾ О силаву су висели *пантрошаши* и *масленица* за подмазивање оружја. Силав се препасивао широким шареним шалом. Преко свега реченога облачило се дугачко *џубе* без рукава, од зелене и плаве чохе, опточено гајганима отворене боје или сребром и златом. На ногама су биле *чакшире* од плаве или црвене боје, са широким туром и од колена на ниже са врло тесним ногавицама, које су испод колена привезиване шареним подвезицама и позади, од листава на ниже, закопчаване ситним густим копчама.²⁾

Гуњ је представљао и неку врсту комплетирања свечаног одела. Било је неуљудно изићи без

¹⁾ За владе кнеза Милоша носио је оружје сваки кога је имао. На скупштини у мају 1837 врло се живо дискутовао предлог о томе да се оружје носи само кад се пође на дужи пут, иначе не. Тај су предлог многи разумели да се иде на разоружање народа, па су га жестоко нападали и једногласно одбили (Споменик 17, 45; Куниберт, 482).

²⁾ Прих, 36—37. — Вук С. Караџић, описујући једног младића Београђанина из 1812 г. вели да је био „по варошки лијепо обучен, имао је на себи плаветно *џубе* без рукава, непостављено, као што су онда многи носили и преко њега *ћурче*.“ (Истор. и етногр. списи I, стр. 75)

њега пред какву отмену, или положајем старију, личност.

Жене су по варошима носиле на глави *фес* са раширеном и по фесу разастртом плавом, свиленом, кићанком. Код имућних фес је био покривен дукатима, или је био извезен бисером или златом. Такав се фес звао *шепелук*. Око феса се обавијала уско склопљена свилена, често златом или бисером везена, марама, која се звала *бареш*. Косу су жене носиле или рашчешљану на низ леђа спуштену, и шареном свиленом марамом омотану, или оплетену, и око главе обавијену. Глава је још украшавана низом дуката око ње и металним, понајвише златним, бисером и драгим камењем окићеним, минђушама, које су се носиле у ушима. Око врата су жене носиле *низе* великих и средњих дуката или бисера. На телу су имале *кошуљу* са широким рукавима, извезену златом, свилом или памуком. Преко кошуље су имале до чланака дугачку *антерију* са рукавима, која је на прсима била дубоко усечена и која се препасивала шареним свиленим појасом, који је имао спреда две велике металне, драгоценим камењем окићене, *копче* — *пафше*. Преко свега тога ношена је зими друга, широка, спреда расечена, хаљина са или без рукава, од fine чохе или од црвеног или зеленог кумаша, златом извезана и златним гајтаном отпочена — *бунда*, *цубе*, а лети до појаса кратко, спреда расечено и исто тако златом везено и гајтанима украшено *либаде*, или без веза, кожом постављено, *ћурче*. На ногама су биле *димлије* или *шалваре*, *чарапе* и плаве, зелене, жуте или црвене *лапуче*. На прстима су жене носиле златно и дра-

тим камењем украшено *прстење*.¹⁾ Такво је одело носила и женска чељад из породице Кнеза Милоша. Његова се кћи Петрија и венчала 1824 године у таквом оделу, и ако се удала за земунског трговца, па је такво одело носила и у Земуну све до 1827 године.²⁾

На улицама и кад иду у цркву варошке су жене криле лице као и Туркиње. Преко главе су имале *шулбенш*,³⁾ којим су читаво лице завијале, тако да су им се само очи виделе. Преко леђа су имале неку врсту *фереце*, која им је покривала одело. Младе невесте идући на венчање и док не прође свадба и по варошима и по селима покривале су главу *дуваком* или *копреном* све до 1850 године.⁴⁾

Док су сеоско одело и за људе и за жене, највећим делом, израђивале жене саме,⁵⁾ дотле је *варошко* и мушко и женско одело, сем кошуља и чарапа, било занатлијска израђевина, или су му се

¹⁾ Ј. Вујић I, 38–39; Сретен Л. II, 262.

²⁾ М. Гавриловић II; 729, 737. — Приближно женско одело види се из једног писма Кнеза Милоша. 7 маја 1824 г., № 822 пише он кнезовима Суда Београдског да у присуству два трговца и двојице терзија попечате и узапте све имање Настаса Фортомара, бившег његовог терзи-баше, који је побегао и оставио велики дуг, а да Настасовој жени оставе само „једно *цубе*, једну *аншерију*, једно *ћурче* или *либаде* — које буде јефтиније, један *фес*, једну *шамију*, једне *папуче* и једне *чарапе*... Дукаше с главе женине и с врата њена такође да поскидају“ (Држ. Арх, К. К., Дел. Прот. 1824).

³⁾ Вук С. Караџић га зове *шулбенша* (Срп. Рјечник код те речи).

⁴⁾ Сретен Л. II, 84, 262.

⁵⁾ Ј. Вујић I, 107; II, 178; Пирх 107.

поједини делови куповали у трговини.¹⁾ Кнез Милош је имао у Београду свога терзибашу, који му је правио одело и слао у Крагујевац.

Европско одело, као што је напред речено, готово нико није носио. За њега за дуго у Србији није било мајстора. Први шнајдери набављени су за војничко одело.²⁾ Изгледа да нису били особито вешти, те је 6 јуна 1827 године Гаврил Поповић из Пожаревца послао у Крагујевац „једнога шнајдера, који боље зна кројити мундире од Мишке, који је у Крагујевцу и тамо кроји и шије“.³⁾ Чак 1837 године у Шапну није било шнајдера.⁴⁾

Попови су се по селима носили као и остали сељаци, само су на глави носили *шубару* или *варошку* капу од *црнкасте* чохе. Од осталог света највише су се разликовали *брадом*, а неки су се, особито док су млади, и *бријали*.⁵⁾ По варошима су

¹⁾ 19 авг. 1816 пише Јован Обреновић из Шапца Димитрију Георгијевићу у Београд да му купи чохе и арча за једне *шалваре* (Држ. Арх., К. К., Јеврем Обреновић 1861); 21 фебр. 1821, № 169 пише Кнез Милош Петру Цукићу у Београд „да начини троје *шалваре*: двоје за Савку, а једне за Перку, а при том за Дамњанову младу једно *цубе*, једну *аншерију*, срмали арч“ (Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1821); 28 марта 1824, № 527 шаље Кнез Милош Јеврему Обреновићу у Ваљево „по Јови хазнадару један *аншерилук*, *папуче* и неколико *шампија*“ (Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1824).

²⁾ М. Петровић I, 685.

³⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Пожаревачка 1827. За овога *Мишку*, кога су обично звали *Побра Мишка вели Сретен* Л. Поповић да је био први мушког одела шнајдер (не терзија) у Београду, а био је из прека, јер је носио капут и панталоне, које смо онда први пут видели“ (Сретен Л. П., 232).

⁴⁾ Држ. Арх., Држ. Савет 26 апр. 1837, № 849.

⁵⁾ Вук С. Караџић, Даница за 1827, стр. 113.

носили кадифену капу, за тим дугу црну аншерију, коју су препасивали појасом, а преко ње другу, исто тако дугачку хаљину која се спуштала од појаса у дугим борама — цубе. За време службе, кад су без капе, коса им је падала низ леђа у двама дугим плетеницама, иначе су је носили скупљену под капом.¹⁾

Калуђери су носили строго калуђерско одело.²⁾

Косу су људи, пре устанка и у доба Кнеза Милоша, другојаче носили но данас. Сељаци су имали оплетен дугачак перчин од своје косе.³⁾ Војводи Ломи је низ леђа „увек висила плетеница косе“.⁴⁾ Тако су носили и сви остали. Лепо оплетен перчин са уметнутим црвеним тракама сматрао се као украс главе. Милован Видаковић описујући лепоту свога брата од стрица, Милисава из Неменикућа, каже да је био „младић около својих 21—22 године, но крупан момак и здрав, с великим низ леђа перчином, с црвеним пантликама оплетеним, — момак да му је мало пара било“.⁵⁾ — Варошани су носили или перчин или дугачку косу, која им је падала по раменима и која се зачешљавала иза ушију.⁶⁾

Браду нису носили ни сељаци ни варошани, сем кад су у жалости или кад су у апсу⁷⁾ и сем

1) Пирх 37.

2) Вук С. Караџић, Даница за 1827, стр. 111.

3) Прота Матија Ненадовић, Мемоари, стр. 255; Сре-тен Л. П., 220; М. Ђ. Милићевић, Кнеж, Србија стр. 136, 170.

4) М. Ђ. Милићевић, Поменик, стр. 307.

5) Гласник 30 стр. 99.

6) Пирх, 36.

7) 2 јуна 1813, № 1837 пише Кара-Ђорђе војводи Николи Кара-Марковићу да му шаље момке војводе Раке Ле-

свештеника и калуђера. Ношење браде сматрало се за непристојност. „Господару Младене, сам знаш да ми је брат скоро умро; зато се нисам обријао, а не што не поштујем скупштину и њена засада-нија“, рекао је Кнез Милош Младену Миловановићу, кад га је прекорео што је необријан дошао у скупштину о Малом Божићу 1811 године.¹⁾ Брада се сматрала и као ненационална, па чак и као гадна ствар. „Ама што пусти ту браду, кумим те Богом, ниси Чивутин? Где си ти видео човека с брадом? ...Имаде ли твој отац браду, имаде ли твој дед браду? Који носи браду? Некрштен човек, Чивутин и Турци... Не могу ти [ручати] од оне браде... Како погледам, таки се гадим...“ Тако говори у Стеријиној драми „Београд некад и сад“ једна старинска жена о бради свога унука, чиновника, који се у Паризу школовао, и отуда се вратио с брадом.²⁾

За владе Кнеза Милоша ношња је претрпела извесне промене. Ослобођењем Србија је дошла у тешњи додир са Европом. Свињарски трговци, који су ради трговине одлазили чак до Шопрона и Ђура, могли су, ничим неометани, доносити у Србију више европскога, но што је то смело бити, док је Србија била под Турцима. Они су доносили другојачи крој, другојачу моду, па и другојаче делове одела. Они су вајца, који су били у апсу да их прими да буду његови момци и да их држи као и друге момке, а „они што су узели од кога глобе да одмах поврате, и како к њему дођу да им обрија браде“. (Деловодни Протокол Кара-Ђорђа Петровића, стр. 179).

¹⁾ М. Ђ. Милићевић, Поменик, стр. 473.

²⁾ Ј. С. Поповић, Позоришна Дѣла, св. IV, Београд 1853, стр. 37, 41—42, 46.

први понели „црне чизме до колена, које су из прека донели, а иначе су се носиле црвене чизме са калчињама“. Они су први од Србајанаца понели и шешире од филца и сламе.¹⁾ Сем тога Србија је била широм отворена странцима и њиховом утицају, нарочито по врховима, код богатих и истакнутих људи. Ана, кћи Јеврема Обреновића, под утицајем своје учитељице Тироловице, прва је Србијанка, која је напустила народно одело и почела да се облачи по последњој бечкој и париској моди.²⁾ Чиновници, Срби из Аустрије, којих је било по читавој Србији и њихове жене нису могли не утицати на своју средину. Утицај је, истина, био минималан, народна се ношња још за дуго, чак до наших дана, одржала, али је под Кнезом Милошем отпочела да се, под утицајем са запада, мало по мало мења и губи.

Ношња је претрпела нешто измена и наредбама Кнеза Милоша. У неким крајевима жене су чешљале и намештале своју главу тако, да је нису могле окретати. Сем тога за овакво чешљање било је потребно много времена, те су се чешљале само један пут или два пут месечно. То је био узрок те су пре тридесете године остајале без косе и добијале кожне болести на глави. Због тога је Кнез Милош издавао наредбе да се овакво чешљање укине. Наредбе су наишле на страшно незадовољство и отпор, те су морале да се употребе насилне мере.³⁾ 15 априла 1830 године пише Јеврем Обреновић из Шапца Кнезу Милошу да „ни трећа жена није

¹⁾ Сретен Л. П., 202.

²⁾ Куниберт, 527.

³⁾ Куниберт, 468.

капе променија, него и сад носе капе, као и од прије“, а 22 априла јавља му: „а за капе сам оштро наложио да неотложно промењују“.¹)

Још за време првога устанка има помена да су неки људи у Србији шишали перчине, угледајући се на људе који су са стране долазили. Тако је Хајдук Вељко, између осталог, примио од Руса, који су 1810 били дошли у Крајину, и „косу стрићи“.²) Међу тим скидање перчина у маси народној није ишло тако лако. Карађорђева заповест да се ошишају перчини, јер у бојевима „Турчин шчепа Србина за перчин, па му не да мрднути, а Србин Турчина нема за шта да ухвати, јер му је глава обријана“, примљена је са негодовањем,³) и имала је само привременог успеха. Под Кнезом Милошем су перчини у велико ношени чак до 1835 године.⁴) Само његова енергија и врло оштре мере учинили су да је успео да их у народу нестане. Народ је скупљан у зборове, на којима су му старешине насилно, оштрим маказама, скидали перчине. Људи су били овим врло незадовољни, а жене су плакале за њиховим перчинама као да им је ко умро.⁵)

¹) Држ, Арх., К. К., Јеврем Обреновић 1830. № 341, 366.

²) Вук С. Караџић, Скупљени историјски и етнографски списи I. 236.

³) М. Ђ. Милићевић, Кнеж. Србија стр. 136.

⁴) Сретен Л. П., 220.

⁵) Алексиначка Морава присаједињена је Србији 1833 г., а одмах за тим, некако, морали су сељаци скинути перчине. Мени је у детинству причала баба Вукана из села Лужана у Алексиначкој Морави како је скинут перчин њеном мужу и осталим Лужанцима: Једнога дана дође капетан са пандурима и позва све сељаке код Куле (бивша Френ-

Браду су најпре почели носити људи, који су странствовали: трговци и ђаци, који су се школовали на страни.

Под Кнезом Милошем је заведена за војнике униформа, која је до 1826 године била нека врста народног одела, а после тога је била „по европејском укусу“.¹⁾ Материја за војничко одело израђивала се у народу.²⁾ Сем тога и за чиновнике је Кнез Милош прописао униформу 6 марта 1837³⁾. Најзад, и Кнез Милош и његова свита почели су да носе: калпаке од самура, челенке и старе српске богато извезене атиле.⁴⁾

чевића Кула испод Лужана). Кад сељаци дођоше, он нареди те им пандури, великим терзијским маказама, поодсецаше перчине. Људи се постиђени вратише кућама носећи у рукама сваки свој перчин, који су били дебели као коњски репови. Кад ми жене видесмо шта је учињено, почесмо из гласа кукати као за мртвацем.

¹⁾ Види опис у Ј. Вујића 1, 56—57.

²⁾ 11 јула 1836, № 2734 пише Кнез Милош Јовану Обреновићу моравско-подринском команданту: „Прилажући Вам овде један комад од пеленгаће, препоручујем Вам да на среске подручне Вам старешине расположеније учините како љеду они народу тамошњему наредбу учинити да се од реченог сукна пеленгаће од 500 рифи отка, но не у четири, већ у два нита, које нам је за топчије нужно“. 17 јула, № 349 одговара Јован да је „600 аршина (будући да житељима овдашњим мера рифова позната није) расположио на срезове, у којима се оваково платно тка: на Срез Рујански 200, Црногорски 100, Моравски 200, Дайћски 50 и Студенички 50 аршина“. 22 нов., № 651 јавља да шаље 625 аршина, 96 ока, „класње нуждне за топчије“, према наредби од 11 јуна (Држ. Арх., К. К., Јован Обреновић 1836).

³⁾ Види указ и опис униформе у Зборнику Закона и Уредаба 30, стр. 168 и даље.

⁴⁾ Сретен Л. П., 204; Споменик 24, 33. Тачан опис капе

За владе Кнеза Милоша одело је врло често давано као дар, у знак милоште, благовољења и одликовања. Овај је обичај у Србији наслеђен по свој прилици од Турака, за које има пуно помена да су га вршили. Да не идемо у дубљу старину поменућемо неколико примера који нису далеко од владавине Кнеза Милоша: Побуњени Требешани послали су 1801 године четворицу својих људи Синан-паши Сијерчићу да преговарају о измирењу Никшићана и Требешана. Пошто су изасланици испричали паши жалбе на Никшићане, он их сву четворицу обдари „бињишима од црвене чоје“.¹⁾ Кад су после оглашене амнестије српскоме народу, 19 октобра 1813, пуштени у слободу заробљени старци, свештеници, калуђери, кнезови и кметови да објаве народу царску милост, опроштај и слободу да се могу вратити из збегова својим кућама, многима је Куршид-паша подарио бињише, у знак опроштаја.²⁾ 1816 године је Марашлија кнезовима и још неким лицима нахијске скупштине, седамнаесторици на броју, огрнуо по један бињиш да им покаже задовољство с њима и да их одликује.³⁾ Кад је 1830 године читан хатишериф, Кнез Милош је добио од Порте ервенију у знак наклоности,⁴⁾ а београдски Хусејин-паша

Кнеза Милоша и његових синова види у акту од 23 априла 1837, № 408 (Држ Арх., К. К., Београдски Конак) Види и акте од 19 јуна и 9 јула 1836 на истом месту.

¹⁾ Казивање старих Требешана, стр. 53.

²⁾ М. Гавриловић I, 50.

³⁾ Ibidem 312.

⁴⁾ 31 окт. 1830, № 1137 пише из Београда Јеврем Обреновић Кнезу Милошу да је београдском везиру мило „што Вам Девлет шаље овакву јервенију и каже да је он Девлету

показујући је Јеврему Обреновићу, Алекси и Стојану Симићу метнуо им је у знак благовољења и одликовања по један фес на главу.¹⁾ 20 маја 1835, пише Стефан Стојановић из Неготина Кнезу Милошу како је Хусејин-паша, у петак, идући из Ада-кала, позвао њега, капетана Марка и председатеља Суда Илију Марковића и како је њему „дао један црвен капут и овој двојници по хорванију. Исто тако кад је из Фетислама за Аду поћи хтео дао је по хорванију капетану Ђорђу и Крачуну“.²⁾ Турци су у знак благовољења давали и шалове, често пута врло драгоцене.³⁾

По овоме обрасцу радио је и Кнез Милош. 15 јула 1824 године послао је Павлу Штулу у Каленић, за знак благонаклоности, један капут на дар.⁴⁾ Истога дана, послао је кнезовима Шабачке Нахије: Ђуки Марковићу и Марку Штитарцу, „за знак своје благонаклоности и за награду ревности њине, показане у одсуствију Господара Јеврема у дјели народни, — првоме капут, а другоме пушку

писао у призренију јервеније овако: „При састанку мом с Коџа Милошем у Топчидеру, ја сам му огрнуо малу јервенију, а ви му пошљите велику да сав народ види да сте му ви послали, и он сам, гледајући је на себи, да зна де га је Девлет чираком својим учинио, а чираклук без знака нема толико важности, колико с знаком.“ Ова је јервенија описана у писму Јевремову Кнезу Милошу од 10 нов. 1830, № 1172. (Држ. Арх., К. К., Јеврем Обреновић 1830).

¹⁾ М. Гавриловић, III. 288—289.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Неготинска 1835, № 230.

³⁾ Споменик 23, стр. 7 и 8.

⁴⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1824, № 1438.

на дар.“¹⁾ 28 јула 1831 године пише Стеван Јефтић из Пожаревца Кнезу Милошу: „Антерију и цубе, по момку Васиљку, милостивејши дар Ваш, примио сам, за које срдачно благодарим...“²⁾ 26. јула 1833 јавља Стефан Стојановић из Неготина Кнезу Милошу да је примио два капута и налог да њима огрне „сударце Магистрата Неготинског.“³⁾ 3 августа 1837, послао је Кнез Милош Јовану Обреновићу „једну нову хаљину на дар, по кроју старбсербском.“⁴⁾

Поклоњено одело морало је бити лепо, отмено и скупоцено. У колико је било боље, у толико је био већи понос за онога ко га даје. Колико је у овоме Кнез Милош био пажљив показује следеће писмо Ђорђу Ђелешу од 7 маја 1824: „Познато ми је да је наш пријатељ Лазар Х. Бајић намислио свим кнезовима, који ће на весељу [свадби Милошеве ћери са Бајићевим сином] догодити се по један капут обући, то не пропуштам јавити да ће деветнаест кнезова бити. Тога ради препоручујем Вама да му јавите да повише капута начини, него што је овди кнезова назначено, а они сви да буду од добре чоје и добро начињени, да се они не осрамоте за овакав њихов дар, и ја знаћу моју отеческу љубав и милост на децу нашу излити, а при том и благодарност моју спрам пријатеља засведочити. За капуте Ви сте ми казали да је пријатељ обећао начинити и тако да буде. Ово нипошто да не промени и капуте у Београду код

¹⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1824, № 1441.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Пожаревачка 1831.

³⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Неготинска 1832.

⁴⁾ Држ. Арх., К. К., Јован Обреновић 1837, № 3064 и 3065.

добрих мајстора да се начине, макар их ја платио. Опет пофторавам, нипошто да се не промени.“¹⁾

Сем одела поклањао се и накит. Приликом удаје Петрије, кћери Кнеза Милоша за Тодора Х. Бајића из Земуна, пише он Алекси Базрђан-баши у Београду, 9 маја 1824, да у споразуму са Јеврејином Давичом набави у Београду, Земуну или Панчеву десет прстенова и две игле, јер ће му требати за госте.²⁾

Најзад, Кнез Милош је давао на поклон одело и народним старешинама као видљиво сведочанство њиховога вишег положаја, и као симболичну везу између своје и њихове власти.³⁾

На послетку да поменем још једну симболику одела у доба Кнеза Милоша. Облачење женског одела мушкарцима значило је срамоћење. 1821 године кажњени су у Крагујевцу апсанција и његов помоћник, због тога што су били небрижљиви те им је побегао један апсеник, тиме што су били „у женско одело обучени и с музиком торжествено, од кнеза Јоксима и Вучића праћени, кроз чаршију, за показати њихову унилоост свима, вођени“.⁴⁾

¹⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1824.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1824.

³⁾ М. Петровић, I, 509.

⁴⁾ М. Гавриловић, II, 324.

ШКОЛЕ

Стање пре устанка — Учење по манастирима и у попова. — Школе, учишeљи и настава. — Самоучка писменост. — Школе за време првог устанка. — Школе под Кнезом Милошем: бројно стање, школовање ван школе, учишeљи, школске зграде, број ученика, ученице, настава, училиа, надзор, више школе, уџбеници, школовање на страни, грчке, турске, је-врејске и немачке школе.

За турске владавине школе су у Србији биле врло ретке. „Ни у сто села нема свуда једне школе“, вели Вук С. Караџић. Због тога је писменост у Србији била готово угашена. Први устанак затекао ју је у о погледу писмености у страшном стању. Сем свештених лица, која такође нису била врло писмена, нико скоро није знао ни читати ни писати. Све грађанске и војне власти биле су неписмене.¹⁾ Од дванаесторице советника у Правителствујушчем

¹⁾ Др. Б. Куниберт, Српски Устанак. 28. — Незнање за време првога устанка, говорио је 1834 г. Боа-ле-Конту, један од Карађорђевићевих другова, било је тако велико да је између 25.000 људи, колико је било у нашој војсци, само један знао писати, али му то знање није било ни од каккве користи, јер није било никога ко би могао прочитати што он напише (Споменик 24, 23).

Совету 1807 године једва су четворица били писмени, али и од њих су двојица само „знали којекако записати своја имена“, један је „знао мало боље од њих“, а један једини „знао је писати и читати боље од свију попова и калуђера и многијех старјешинскијех писара по Србији“.¹⁾

Пре устанка они који су желели бити попови или калуђери учили су по манастирима код калуђера, или код попова по селима.²⁾ За више какве науке није се ни знало. Вук Караџић је тек у Карловцима 1806 године сазнао „да има на свијету јошт више наука осим нашега Псалтира и Часловца“.³⁾

Манастирске су школе биле раније праве школе, у којима су поједини калуђери били у пуној улози учитеља и називали се даскалима.⁴⁾ Но многи су се учили

¹⁾ Вук С. Караџић, Историјски и етнографски списи, I, 65.

²⁾ Вук С. Караџић, Српски Рјечник, код *школа*; Прота Матија, Мемоари, 24; Ј. Рајић, Историја Катихизма, 15; П. Радојчић, Афтобиографија Петра Руњанина, Срем. Карловци, 1914, стр. 2.

³⁾ Вук С. Караџић, С. Н. Пјесме. I. стр. III.

⁴⁾ 1760 „јеромонах даскал Јеврем“ (Јб. Стојановић, Стари српски записи и натписи, III, бр. 4989); 1707 год. „јеромонах даскал Дамаскин“ (Јб. Стојановић, II, бр. 217); 1715 год. „даскал протосинђел Никанор“ (Јб. Стојановић, II, бр. 2278); 1718 год. „Стефан даскал, јеромонах раванички“ (Јб. Стојановић, III, бр. 5202, 5307); код њега су учили књигу многи свештеници: параћински Петар Јовановић и Стефан Марковић (Споменик XLII, 106, Гласник Српског Ученог Друштва, 56, 124), грабовачки (Срез Ресавски; Споменик XLII, 112, Гласник 56, 150), поречки Димитрије Поповић (Гласник 56, 135), пожаревачки ђакон Василије (Гласник 56, 159), и тако даље. У манастир Жупу дошао је Никола Радовић из села **Кута** и ту је остао „до свога пострига четири године“ (Јб. Стојановић, бр. 2388).

писмености по манастирима и појединачно, сваки код свог духовника.¹⁾ Слично је било, само са много мање правилности, и у Србији пред устанак. У сваком је манастиру било по неколико ђака, који су се желели научити књизи, али су они више личили на манастирску послугу него на ђаке. Мањи су лети чували козе, овце, јариће, свиње, садили и плели лук, ишли уз плуг, купили сено и шљиве, и тако даље, а већи су ишли с калуђерима по писанији. Зими пак, пошто би сви у јутру донели дрва, потом већи напојили калуђерске коње, а мањи почистили собе, скупили би се у какву собу, те би им какав калуђер или ђакон показивао да уче читати, или би сваки учио код свога духовника. Многи су преко лета заборављали што би зими научили, и тако су понеки учили по четири или пет година, па још нису знали читати.²⁾ Овако су се у манастирима учили многи познати људи у Србији с краја XVIII и почетка XIX века.³⁾

¹⁾ Тако су се учили: омољски свештеник Јанко у Раваници „код духовника Василија“ (Споменик XLII, 104, други омољски свештеник Димитрије у Манасији у „духовника Арсенија“ (Ibid., 105) и тако даље (види Споменик XLII, 144—146, 172—196. Гласник 56, 141, 142, 148, 149, 230, 236, 255, 274).

²⁾ Вук С. Караџић, Српски Рјечник, код *школа*.

³⁾ У манастиру Студеници учио је око 1770 год. „читати писати и црквено правило“ Самуило Јаковљевић (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 189). У исто време од прилике, учио је у манастиру Трноши Стеван Јовановић (Ib., 211); око 1780 год. учио је у Никољу под Кабларом Хаџи Атанасије Радовановић (Ib., 751); око 1786 год. у Враћевшници Мелентије Павловић (Ib., 491); око 1788 год. учио је „читати и писати“ у Горњаку Стеван Добрњац (Ib., 142); око 1790 у Студеници Мелентије Никшић (Ib., 439); око 1796 у Трноши Вук Караџић. У исто време учио је у Светој Тројици и Никољу Ни-

Манастирски ђаци нису били деца, него већ одрасли младићи.¹⁾ Има примера да се учили и путујући уз калуђере просјакe.²⁾

Многи су се учили и код попова. И попови су имали по једног или два ђака, који су такође чували попову стоку, радили све домаће послове и са њим носили водицу по селима.³⁾

Њифор Максимовић (Ib., 317). У манастиру су учили пред први устанак Тома Вучић Перишић (Ib., 78). Милош Стојићевић војвода поцерски (Вук С. Караџић, Даница за 1827, стр. 27) и многи други.

1) Хаџи Рувим се као млад момчић обуче од ђаволства у девојачке хаљине, па са женама и девојкама отидне некаквој Туркињи на прело. Кад се то прочује „Турци га стану тражити да обесе, он побегне од куће и по манастирима кријући се стане учити књигу“ (Вук С. Караџић, Историски и етнографски списи, I. 244.)

2) Тако је бранковински свештеник Мата учио крајем XVIII века „код светогораца путујући“ (Прота Матија, Мемоари, 29).

3) Вук С. Караџић, Српски Рјечник, код *школа*. — Тако је у првој половини XVIII века учио градишки свештеник Николај „у попа Милића“ (Споменик ХЛЦ, 106), неменикућски Станко у Гроцкој „у попа Стевана“ (Ib., 144). Види даље учење код попова: Споменик ХЛП, 146, 172, 175, 178, 185; Гласник 56, 236, 265; Љ. Стојановић, II, бр. 2941, и тако даље. У другој половини XVIII века свештеник неменикућски Јован „изучио је приватно у своме дому Николаја Херина“, свога сељака, па га после запопио и учинио својим капеланом (М Видаковић, Автобиографија, Гласник 30, 107). Петар Некић из Трбушнице био је ђак попа Ранка из Рудоваца († 1815. М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 105, 1775 год. учио је неки Андрија Јовановић код попа Петра Младог (Љ. Стојановић, II, бр. 3444), око 1785. г. учио је „још као врло мален“ прота Матија Ненадовић у Бранковини код свог свештеника Стевана (Мемоари, 23).

И ако је и у манастирима и код попова било врло мучно издржати тешке послове који су ђацима падали у дужност, „опет је сваки радо сносио, који је желео што научити и попа бити, за чим је онда сваки тежио, јербо у Србији онда није било другога господства кроме бити кнез, поп или калуђер“.¹⁾

Ако је где у којој нахији била која школа, њу су издржавали ђачки родитељи из места. У њу су доводили своју децу и људи из околине и плаћали месечно учитељу или мађистару, како га зове Вук, да их учи. Овакве се школе помињу у варошима: Београду око 1800 г.²⁾, Карановцу³⁾, Лозници⁴⁾, Пожаревцу⁵⁾ и Неготину⁶⁾, а од села у Рипњу.⁷⁾ — Учители су у њима били или из прека, или из Старе Србије, или и писмени сељаци из Србије. У Рипњу су из турског времена запамћена два учитеља: Леонтије, родом из „Немачке“, и Нестор, родом из Старе Србије.⁸⁾ Код Крњевачке Цркве (Округ Смедеревски) био је учитељ Јован Ранчић, родом

¹⁾ Прота Матија, Мемоари, 24.

²⁾ М. Ђ. Милићевић, Поменик, 576.

³⁾ У Карановцу је био око 1780 г. учитељ неки Тодор Рапа (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 273).

⁴⁾ У Лозници је учио школу 1795 г. Вук Караџић (ib. 234)

⁵⁾ Око 1790 и 1800 г. (ib., 849, 576).

⁶⁾ Око 1778 г. (ib., 524).

⁷⁾ М. Ђ. Милићевић, Јован Ђак, 7 и 73; Годишњица Н. Чупића XIV, 71.

⁸⁾ М. Ђ. Милићевић, Јован Ђак, 7.

из Брестова у Ресави.¹⁾ Учитељи су били мало стални; остављали су школу и одлазили у друго место кад год су хтели, а исто су тако лако и отпуштани, кад год нису били у вољи онима који су их наимали. Има примера да су неки писмени људи од своје воље скупљали децу у своје куће, и бесплатно их учили књизи. Тако је Јевгеније, ђебеџија из Ужица, родом из Чајнича, пре првог устанка „поред свог заната, који је у великом радио, држао и школу у својој сопственој кући и децу бесплатно читању и писињу учио. Сиротој деци куповао је књиге и хартију за своје новце.“²⁾ — У школи су деца седела и учила од јутра до мрака, само што су ишла те ручала.³⁾ Настава је била врло слаба. Сем читања учило се по мало, у колико је учитељ знао, и писати. И у манастирима и код попова и у школама, деца су почињала учити из рукописа, јер Буквара није било. Учитељ напише ђаку шта ће данас учити, па кад то научи, он му напише друго. Или се употребљавао некакав „врлетни“ московски Буквар, који је са ужасним тешкоћама савлађиван,⁴⁾ или је чак после дугих мука, без икаква успеха, напуштан.⁵⁾ Кад би ђаци учили или читали, морали су сваки своју задаћу тако викати, да се у школи ништа није могло разабрати. Кад који ђак из рукописа или из Буквара научи бекавицу (срицање), онда узме Часло-

¹⁾ Ранчић је учио школу у Паланци у Банату (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 145—146).

²⁾ Животопис Максима Евгеновића, 4.

³⁾ Вук С. Караџић, Српски Рјечник, [код *школа*].

⁴⁾ Прота Матија, Мемоари, 23—24.

⁵⁾ Вукова Преписка, III, 93; Даница за 1827, стр. 2.

вац, па кад и њега изучи и прочита неколико пута, онда узме Псалтирко и њега изучи и прочита неколико пута, тај је већ изучио „сву књигу“ и „могао је бити, ако је хтео, поп, калуђер, мађистар, прота, архимандрит, а ако је имао новаца, и владика“. ¹⁾ — Поступање са ђацима било је сурово; нарочито се немилосрдно тукло. „Твоја кожа моје кости“ или „Твоје месо моје кости“, ²⁾ говорили су родитељи учитељу доводећи дете у школу. Кад је Вук Караџић био ђак у Лозници 1796 године био је обичај ђаке у суботу после подне тући без икакве кривице, само зато што је субота; ако је који ђак онај исти дан, макар и после подне, био бијен за лекцију или за друго што, то му се није примало у рачун, него је морао и по други пут, обичаја ради, бити бијен. ³⁾

Неки младићи нису ни ишли у школу, већ су учили код својих кућа, код родитеља или иначе писмених укућана. ⁴⁾

Неки су, изучивши у школи или код кућа, ишли у манастире да се усаврше. ⁵⁾

¹⁾ Вук С. Караџић, Српски Рјечник, код *школа*.

²⁾ То јест: Удри колико ти драго, само му немој кости пребити (Вук С. Караџић, Пословице).

³⁾ Вук С. Караџић, Српски Рјечник, код *бубоша*: „Субота ђачка бубота“ (Српске народне пословице, бр 5919).

⁴⁾ Маријански свештеник из 1734 г., „учио је књигу у свога оца у Маријану“ (Спом. XLII, 111. За друге свештенике из истог доба види стране: 145, 180, 185, 188, 194; Гласник 56, 277). Буковички прота Атанасије учио је књигу код своје куће од стрица попа Јефтимија (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 17). Јеврем Ненадовић учио је око 1800 г. „у очиној кући од свога братучеда проте Матије“ (Ibid., 807).

⁵⁾ Сава, архимандрит манастира Светога Романа, најпре је учио у селу Ђићевцу, па после у Светом Роману (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 634), Аврам Петровић учио је око 1794 г. код стрица у селу Рожанцима, а после у Боговађи (Ibid., 521).

Многи су младићи ишли преко Саве и Дунава, те су се тамо у српским школама учили или настављали започето учење у Србији.¹⁾

У Срба се често, још од старине, нарочито у народим песмама, помиње и самоучка писменост,

¹⁾ Последњи пећки Патријарх, Василије Бркић, вели изриком 1770 г. да „од наших [људи] шаље [децу] ко може у Цесарску Земљу [на науке]“ (Споменик X, 61). Сем тога зна се да је свештеника прховског из прве половине XVIII века, Јована Милошевића, родом из Табановића (Окр. Подринског), слала мати „у Шид Марку мешчеру“ (Споменик XLII, 180); неменикућски свештеник око половине XVIII века је у „своје младо време у Карловци у Срему учио“ (М. Видаковић, Гласник 30, 107); кнез Грбо из Мратишића слао је свога синовца Стевана преко Саве неким сродницима да се школује; Стеван је постао доцније прота († 1803) па је и он слао синовца Милована (доцнијег кнеза Милована Грбића) преко Саве на школовање (Гласник Срп. Геогр. Друштва III (1914), 3 и 4, стр. 243, 245); Јевтимије Поповић, свештеник пожаревачки пред Кочину Крајину и доцнији емигрант, школовао се негде у Аустрији на семинарији (Драг. М. Павловић, Србија за време последњег аустриско-турског рата, 216); биће да је у Аустрији школован и Стојко Поповић, прота београдски пред Кочину Крајину, јер је био један од ретких свештеника за оно доба: знао је немачки и латински (Ibid., 216); Јован Ранчић, први учитељ смедеревски, побегао је пред Кочину Крајину из свога села у Ресави у у Паланку у Банату, и ту је, служећи у школи, учио (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 145); отац Милована Видаковића имао је намеру да Милована преда неменикућском свештенику Јовану „на науку, будући да у селу школе имали нисмо. Даћу га, вељаше отац, попи, нека се што поучи, па кад мало ојача пребацићу га на ону страну или стрицу му Диши у Земун, или другому, Момиру, у Ириг“ (М. Видаковић, Гласник 30, 109); прота Матија Ненадовић „изучивши све“ у Бранковини учио је у Купинову и Ашањи у Срему (Мемоари, 25—27); Лука Лазаревић „слан је у Срем, те је онамо учио књигу три и по године“ (М. Ђ. Милићевић, По-

која се учила без икакве школе и учитеља.¹⁾ Примера самоучке писмености има и из времена пре првог устанка. Јован Петровић, ковач, рођен око 1760 године у селу Својнову, у Округу Моравском, „у школу није ишао никад, али је самоучки научио читати и писати“.²⁾ Кнез Васа Поповић, је рођен меник, 287); Јеврем Ненадовић почео је најпре учити код проте Матије, па је за тим послат у Купиново, а најпосле је свршио два разреда гимназије у Карловцима (Ibid, 407); Симу Ненадовића слао је стриц Јаков у Купиново и Карловце, где је свршио два разреда гимназије, а за тим војну школу у Винковцима (Ibid., 412; Прота Матија, Мемоари, 6); Лазар Теодоровић, рођен у Каони у Нахији Шабачкој око 1781 г., имао је имућна оца, који га у договору са братом, калуђером у Фрушкој Гори, пошље у Карловце, где сврши гимназију, а после у Сегедин, где је две године слушао Филозофију (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 715); 1790 г. одвео је духовник Ананије једног младића из Карановца у Срем и дао у школу (Љ. Стојановић, бр. 3997); Вук Караџић је 1806 г. био „са јошт неколико Србијанаца у благодејанију муза сербских [у Карловцима]“ (Мала простонародна славено сербска песнарица, Беч, 1814, стр 11; Љ. Стојановић, Каталог рукописа и старих штампаних књига, стр. 218. бр. 176; Гласник 22, стр. 136 и даље). Међу претплатницима из Карловаца на Вукову „Писменицу језика сербскога [1814, Беч“] налази се и „Радисав Симеонович, Србијанац, слишатељ Богословије.“

¹⁾ Самоук = der Selbstlernende, autodidactus; *ђаче самоуче* = ein Kind das ohne Meister von selbst lernt, *puer autodidactus* (Вук С. Караџић, Српски Рјечник код *самоук*; Примјери српско-славенског језика, Беч, 1857, стр. 33). Вук Вречевич је називао пре четрдесет и више година многе самоуке људе „који нијесу нигђе ни код кога ма ни један дан учили па опет доста прилично знаду и читати и писати“. Они су, „по питању, у беспослене уре, час једнога, а час другога: које је ово слово? — и ово? — а како се сричу? и тако даље“, научили што су знали (Летопис Матице Српске 269. 10).

²⁾ М. Ђ. Милићевић, Поменик, 259.

1777 године у Бершићу у Нахији Рудничкој, „научио је писати и читати самоучки, идући за стоком и пишући по оним белим печуркама, што ничу по кладама“.¹⁾

Осим злих прилика, школовање је отежавала и оскудица у средствима за учење. Књиге су биле врло ретке, те је било тешко доћи до њих. Исто је тако било и са другим материјалним потребама за учење. Познато је како се Вук Караџић, као дете, крајем XVIII века, идући за стоком трудио да не заборави оно што је био научио, па „не имајући мастила за писање утукао би барута, размутио би га у води и тиме би записивао што је желео забележити“.²⁾ За Васу Поповића из истога времена видели смо да је писао по печуркама.³⁾

У ослобођеној Србији под Карађорђем школе

¹⁾ Ibidem 554.

²⁾ М. Ђ. Милићевић, Поменик, 234.

³⁾ У то време није било ништа боље ни у другим српским крајевима јужно од Саве и Дунава. Герасим Зелић учио је писати на липовој дашчици, па што би данас написао то би морао сутра отрти, да би могао понова писати. (Г. Зелић. Житије I, 21, 22; II, 110); Јанићије Памучина је „из почетка писао по јасеновим корама и по каменим плочицама“ (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 495). У Лесковцу се све до пред ослобођење у школи учило писати по песку на *песочу*. Песоч се називала прва школска клупа, која је била хоризонтална и са стране оперважена. По њој се посипао песак и летвицом заравњавао, па се по њему кажипрстом писало (Г. Костић, Ча Митина Школа, Београд, 1898, стр. 29, 53, 62). И у Куманову се исто тако учило писати (Ј. Х. Васиљевић, Јужна Стара Србија I, стр. 493).

су се умножиле, и било их је у свима варошима;¹⁾ нарочито их је умножено у Београду ради учења покрштене Туради.²⁾ У Београду је тада отворена и позната Велика Школа „какове Срби пре нигда нису имали.“³⁾ Но и поред тога није се престајало ни са начином учења какав је био под Турцима. Има примера да су за време првог устанка појединци доводили учитеље у своју кућу да им децу уче. Тако је око 1806 или 1807 године Никола Луњевица био довео у кућу ради своје деце некаквог учитеља из Аустрије, па је он учио и Јеврема Обреновића.⁴⁾ Велику сметњу школовању, нарочито у местима ван Београда, причињавала је и сада оскудица у књигама и другим школским потребама. 25 јула 1811 пише из Брзе Паланке Стефан Живковић Телемак Вуку Караџићу у Кладово и благодари му што му је послао „једно тесте хартије и стакленце мастила... Краљево далеко а Београд далеко, пак је свашта трудно добити“.⁵⁾

¹⁾ Из тога времена очувала су се имена неколиких учитеља: 1813 г. пребегао је у Ћесарију и Никола Илић, учитељ, и постао „учитељ јуности“ у Витојевцу (Љ. Стојановић II, бр. 3944); 1807 г. био је учитељ у Шапцу Јован Манојловић (Ibid., бр. 3844); 1813 г. био је учитељ у Неготину Сима Милутиновић (Вукова Преписка I, 51); у Ваљеву је био Јован Русмир, родом из Сремских Карловаца (С. Милутиновић, Историја Србије, 272).

²⁾ Вук. С. Караџић, Историјски и етнографски списи I, 118, 206.

³⁾ Вук С. Караџић, Срп. Рјечник, код *школа*; Исти Историјски и етнографски списи I, 118, 203, 269—272.; М. Пегровић, Финансије и установе I, 77; Гласник Д. С. Словесности III, 184.

⁴⁾ М. Ђ. Малићевић, Поменик, 460.

⁵⁾ Вукова Преписка I, 49.

У почетку владе Кнеза Милоша школе су биле врло ретке. Оно што је за време првог устанка било створено, пропало је 1813 године. 1815 године помињу се само школе у Београду, Јагодини и Остружници.¹⁾ После тога почеле су се множити и по варошима и по селима, али не у оноликој мери колико је било потребно и колико се могло. Кнез Милош и његова околина нису довољно разумевали значај школе и нису јој обраћали пажњу која јој је приличила. Узалуд је Димитрије Давидовић још 3 августа 1821 године упутио један врло патриотски апел на „Совет Народни“ у погледу школа и народног просвећивања, стављајући у томе послу на расположење себе и своју фамилију уз награду најмањег учитеља.²⁾ Исто су тако мало користи донела и настојавања Вука Караџића код Кнеза Милоша о отварању што више школа. Значај се школа и даље не само није схватио³⁾, већ су се чак и осуђивале.⁴⁾

¹⁾ М. Петровић I, 76).

²⁾ М. Гавриловић, Милош Обреновић II, 649—651.

³⁾ Вукова Преписка II, 637 и 653.

⁴⁾ „Будући да је Милоје Ђак, који је у почетку 1825 г. с Нахијом Смедеревском био устао на Милоша, знао по мало читати и писати; зато се онда у двору Милошеву, говорило (а може бити и сад [1832] да се мисли), *да школе не требају никако, јер учени људи буне подижу прошив свога правишељства*. Милосав пак Лаповац, предлагао је јавно у то време, *да се побију сви који знаду читати и писати*; а кад му је неко рекао: „Па шта ћемо онда без писара? Како ћемо купити порезу и јављати један другому којешта?“ Он је одговорио: „Порезу ћемо резати у рабош, а кад имам што коме да јавим, ја ћу му по момку послати јабуку — и поручити му оно што имам да му јавим“ (Вукова Преписка II, стр. 654).

Због тога бројно напредовање школа није било велико, и због тога су биле „науке и благоображене до тако ниског степена дошле, да не само у толиком народу нашем [у Србији] човека с науком способна за какав мирски или духовни чин наћи се не може, но ни онаквог који би штс год мало написати могао да му се разуме“. ¹⁾ Чак 1836 године при првом прегледу („посешченију“) школа, Петар Радовановић, тадашњи директор свих школа у целој Србији, није нашао више од 60 школа са 69 учитеља. ²⁾ У Србији се још за дуго остаје на старинском школовању по манастирима, ³⁾ који у том погледу чак праве прогрес, ⁴⁾ на школовању у кући код рођака ⁵⁾, па чак и на самоучкој писмености ⁶⁾, која се гдешто још за дуго

¹⁾ В. и Н. Петровићи, Грађа за Историју Краљевине Србије II, 416.

²⁾ Државна Архива, Школе.

³⁾ Око 1820 г. учио је у манастиру Криваји Раја Дамњановић (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 125); око 1830 г. учио је у Враћевшници Вићентије Красојевић (*Ibid.*, 227).

⁴⁾ 1826 г. била је у Враћевшници лепо уређена „манастирска школа“, коју је „својим иждивенијем и трудом“ основао архимандрит Мелентије Павловић и у којој је било дванаест ђака и један учитељ, по имену Симеон Зорић, родом из Аустрије, кога је плаћао архимандрит (Ј. Вујић, Путешествије по Србији II, 142).

⁵⁾ Јанићије Нешковић учио је код свог оца све до 1820 г., а после тога је отишао у манастир Каленић (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 419).

⁶⁾ Пирху је 1829 г. био придодат на службу у београдском конаку неки млади надзорник конака, који је био син неког сељака из околине Београда. Он је на неколико година пре тога „дошао као слуга у конак и сам се потрудио да научи читати, писати и рачунати, тако да су му већ поверили вођење неких рачуна и надзор над једним делом кућења“. Он је показивао и врло жив интерес за књигу (Пирх, Путовање по Србији, 184—185).

и после владе Кнеза Милоша задржава¹⁾. Због тога су родитељи морали водити децу коју су хтели школовати често пута у врло удаљена села у школу, јер их ближе није било²⁾.

Школе су биле или приватне, у којима су учитељи добијали плату од ђачких родитеља, или општинске (општествене), у којима су учитељи добијали плату — у варошима од варошких општина, а у селима од среског и нахијског приреза. У Шапцу и Брусници плаћали су учитеље Јеврем и Јован Обреновић.³⁾ Некоји истакнути и имућни људи били су ктитори школа у својим местима. Тако је Антоније Протић био китор школе смедеревске.⁴⁾ Државне (правителствене) школе основане су тек

¹⁾ Самоучка је писменост била до пре 40—50 година у животу, нарочито у крајевима планинским, где су школе биле ретке. Особито је много самоука, чак и код „жена и девојака“ „по селима старе кнежевине Рујна“ (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија 590).

²⁾ Отац Милана Ђ. Милићевића водио је Миланова старијег брата из Рипња чак у Палеж „учитељу Димитрију Ђурђаковићу, јер ближе није нигде било школе“ (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 128).

³⁾ Ј, Вујић II, 98, 142; М. Петровић I, 765—766. — У Београду су до 1824 г. учитељи добијали плату из црквеног таса која је био намењен школи. Те пак године наредио је Кнез Милош да се приход од школског таса употребљава искључиво на поправљање школске зграде, на куповање школских потеба „и на учење са свим сиромашне деце, која се само она разумеју која немају својих родитеља, а плату учитељима да плаћа општво, коју ће разрезивати или само на оне родитеље, који имају децу у школи или на цело општво, што је општеству било остављено на вољу“ (М. Гавриловић II, 691—693).

⁴⁾ Љ Стојановић, Записи, бр. 4046.

1835 године; у њима су учитељи плаћани из државне благајне.¹⁾

Учитељи су у почетку били највећим делом родом из Аустрије,²⁾ по изузетку био је по који Србијанац.³⁾ Доцније има Србијанаца нешто више али пречани и даље чине знатну већину. У децембру 1835 било је у 20 места: 20 државних учитеља родом из Аустрије, 2 из других места ван Србије и 6 из Србије.⁴⁾ 1836 године у 60 школа, колико их је свега

¹⁾ М. Петровић I, 766.

²⁾ У Рипњу је после 1815 г. био учитељ Михаило Берисављевић, или Берисављевић, родом из села Дивоша у Срему (М. Ђ. Милићевић, Јован Ђак, 73. Вјди о њему М. Гавриловић II, 619); после њега био је неки Димитрије Ђурђаковић, опет из прека (Ibid., 75); у Београду је 1819 г. био Михаило Николић-Ресничанин, родом из Аустрије (М. Петровић I, 760); у Каменцу код Честина у Грузи био је 1826 г. Грегоије Михаљевић из Аустрије (Ј. Вујић I, 177); у Крагујевцу су 1826 и 1827 г. оба учитеља: Мојсеј Јанковић и Прокопије Видаковић „Сремци и негдашњи ученици карловачких заведења“ (Ј. Вујић I, 172; Ђ. Магарашевић, 42); 1826 г. у Београду је учитељ Лазар Павловић, родом из Аустрије (Ј. Вујић I, 22); исте су године у Београду учитељи већ поменути Михаило Берисављевић и Петар Радосавић, родом из Паланке у Бачкој (М. Гавриловић II, 623); Сретен Л. П. констатује да су у Београду „учитељи који су нас: аз, буки и вједи учили били из прека“ (Срета Л. П., Вутовање по Новој Србији, 106); у Бранковини је 1831 г. Илија Јакољевић из Сурчина у Срему (Ј. Стојановић, III, бр. 598)

³⁾ У Остружници је 1815. г. био учитељ Николај Николајевић, родом из Честина у Грузи (М. Ђ. Милићевић, Поменик 423). Из Србије је био родом Јован Ранчић, сме-деревски и доцније београдски учитељ (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 145—147) и још неки (Сретен Л. П., 106; Ј. Вујић I, 124).

⁴⁾ М. Петровић I, 767.

било у Србији, било је 69 учитељ, од којих је 46 било из Аустриј а 23 из Србије.¹⁾

Приватни и општински учитељи нису били стални, одилазили су кад су хтели, обично тамо где им се боље плати; исто су тако лако и отпуштани. Због тога су помени о сељакању учитеља врло чести.²⁾ Државни су учитељи постављани и били су сталнији. — Плате приватних учитеља биле су 1—5 гроша на шесец од ђака.³⁾ Општинских учитеља су биле различите, обично од 1000—2000 гроша годишње⁴⁾; али су где што биле и врло мале. 1829 године имао је учитељ у Поречу свега 60 гроша на пола године.⁵⁾ Државни учитељи имали су 100—150 талира годишње.⁶⁾ Сем тога учитељи су били ослобођени од пореза и кулука.⁷⁾

¹⁾ Државна Архива, Школе,

²⁾ Михаило Берисављевић отишао је из Рипња у Београд „јер му Београђани дадоше већу плату“ (М. Ђ. Милићевић, Јован Ђак, 74); Димитрије Ђурђаковић отишао је око 1830 год. из Рипња у Палеж „јер је чуо да Палежани више плаћају него Рипањци“ (Ibid, 75); 16 септембра 1823 г. пише Живко Шокорац Кнезу Милошу о некаквом Павлу Тодоровићу, који је био учитељ у Великој Дренови, па се преселио у Крушевац, па му се не свиди од Турака, те би желео опет бити учитељ у Дренови (Државна Архива, Кнежевска Канцеларија, Нахија Јагодинска, 1823). Неки Стефан Милосављевић „наставник славено-сербске јуности“ био је 1829 г. чак у Приштини (Држ. Арх., Кнеж. Канцеларија, Нахија Крагујевачка, 1829).

³⁾ М. Петровић I, 765; Гласник IX, 166.

⁴⁾ М. Петровић I, 766; Гласник IX, 166.

⁵⁾ М. Петровић I, 765.

⁶⁾ Гласник IX, 166.

⁷⁾ Вук С. Караџић, Историјски и етнографски списи 4, 197. 17 фебруара 1822 г. пише Кнез Милош Живку Шо-

Учитељи нису били ни из далека оквалификовани за свој позив. Георгиј Михаљевић, учитељ на Каменцу у Грузи 1826 године, био је раније „собираатељ писмена (Setzer) у славној будимској типографији“¹⁾; Петар Радосављевић, учитељ београдски 1826 године, држао је пре тога месарницу у Београду²⁾; Михаило Ресничанин, учитељ београдски 1832. „не зна у правом смислу ни читати ни писати“.³⁾ Радосав Петровић, учитељ „обществене школе у Параћину“ 1836 године био је „руфетом терзија“. Стефан Поповић, учитељ у Кисилеву (Срез Рамски) исте године „није ни учио ништа друго него само азбуку у истом селу и од оца пароха месног“.⁴⁾ Они нису имали ни моралних квалификација за учитеље. Учитељ Андрија, пријатељ Кнеза Милоша из првих година његове владе, родом из Сремских Карловаца, био је у Србији 1807 године, где је живео „час од крађе, час од поштене службе“. За владе Кнеза Милоша због силне дрскости падне у немилост, пропије се и добије је-

корцу у Левач да заповеди сељанма Велике Дренове да на ондашњег учитеља не ударају порезе „јербо њему не принадежи плаћати такове, будући да не има куће ни баштине своје“ (Државна Архива Кнежевска Канцеларија, Деловодни Протокол 1882, № 273); 6 јануара 1824 г. даје Кнез Милош „ослобођеније“ Стојану Поповићу, учитељу јагодинском „да не плаћа порезу, нити пак какав кулук чини“ (Државна Архива, Кнежевска Канцеларија, Деловодни Протокол 1824, № 27).

¹⁾ Ј. Вујић I, 177; Исти, Животописаніе. Карлштадт, 1833, стр. 352.

²⁾ Куниберт 181.

³⁾ Вукова Преписка II, 651.

⁴⁾ Државна Архива. К. К., Школе 1836.

хтику од које и умре око 1820 године¹⁾. 1823 године Ћупријски је учитељ био украо коња.²⁾ Београдски учитељи 1832 године: Коста Зака, родом Цинцарин, био је „пропалица и скитница светска, који у свом веку нигда није мислио бити учитељ“, а Тома Солар, родом Грк, „не само што је пропалица и није нигда мислио бити учитељ, него је за злочинство своје био на робији“.³⁾ Коста Игњатијевић, звани Немања, учитељ млађе правителствене класе у Ћуприји, 1836 године био је варалица и лажов, о чијим би се авантурама имало врло много рећи. О њему има у нашим, бечким, париским и руским архивама гдешто читавих свежњева аката.⁴⁾ О њему је 1836 године Петар Радовановић, „директор свију школа у Србији“, написао оваку оцену: „Као непрестано пијан не може ни способан бити, нити се добро владати, за које је јавно и дужносно пред Славним Исправништвом изобличен“.⁵⁾ Из аката у Државној Архиви у Београду види се да су многи учитељи били рђави људи и небрижљиви и неуредни наставници: непрестано их грађани отерују или сами напуштају места, траже веће плате и промене звања, туже се са општинама, непокорни су старешинама, не слажу са светом, грађани их туже за нерад, неморал и пијанство, и тако даље. Петар Радовановић, приликом прве посете школа 1836 године морао је многе „покарати

¹⁾ М. Гавриловић II, 445.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., № 1053 и 1054; В. и Н. Петровићи II, 413.

³⁾ Вукова Цреписка II, 651.

⁴⁾ М. [Гавриловић], Срп Књиж. Гласник, св. за 1 мај 1907, стр. 106–109.

⁵⁾ Држ. Арх., К. К., Школе 1836.

и на боље прилежаније поострити“ или „јавно изобличити и на поправленије опоменути“ или „острејше покарати и на поправленије посоветовати“.¹)

Па ни са таквом спремом ни са тако рђавим особинама није их било довољно да попуне оно мало школа што их је било, већ је на више места било школа без учитеља.²) Број се учитеља смањивао и тиме што су се често рукополагали за свештенике, само ако су имали спреме за то и ако нису имали других каквих незгода.³)

Школске зграде нису биле прављене нарочито за школе, већ су биле обичне куће, узете за школску потребу. По варошима су школе обично биле по црквеним кућама и одговарале су како тако својој намени, ма да их је било и врло рђавих и неугодних. У Ћуприји на пример, 1826 године, била је „једна мала школа спојена са једном механом“.⁴) По селима су биле мале и ниске, „сиромашне“ и „оскудне“, како их назива један савременик.⁵) Чак и оне сеоске зграде, које су сами сељаци нарочито за школе градили нису биле добре. Око 1818 године саградили су сељаци код цркве у Борчу школу, која је била чатмом

¹) Ibidem.

²) J. Вујић I, 66, 193.

³) 10 јуна 1823 г. пише Кнез Милош Живку Михаиловићу у Умчаре да пошаље Јована учитеља у Крагујевац „да се проба је ли способан за свештеника, па ако буде рукоположиће се“ (Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1823, № 1065). 12 јуна 1822 г. јавља Кнез Милош Васи Поповићу у Чачак да не налази „за добро да се запопи учитељ Мојсило због своје луде жене, због које би био народу на подсмеј“ (Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1822, № 1822).

⁴) J. Вујић I, 124.

⁵) Ibid. I, 177; II, 82.

оплетена, блатом олепљена и кровином покривена.¹⁾ После 1830 године наредио је Кнез Милош те су се поред цркава подизале зграде намењене искључиво школама.²⁾ У школским зградама су обично становвали и учитељи.³⁾

Школе су по варошима имале приличан број ђака. 1826 године било је у Шапцу 125 ученика (на 2 учитеља), у Јагодини 96 (на 2 учитеља), Смедереву 80, Пожаревцу 60, Ужицу 35, Карановцу 30, Чачку 30, Градишту 30, Брусници 26, Гроцкој 22, Убу 15, Палежу 15.⁴⁾ — У Крагујевцу је било 1827 године 140 ученика (на 2 учитеља),⁵⁾ а 1833/4 године 127 (на 2 учитеља).⁶⁾ — У Ваљеву је било 1827 године 50 ученика.⁷⁾ — У Београду је било 1832 године 227 ученика, међу њима и 16 ученица (на 3 учитеља), 1833 године 267⁸⁾, а 1834 године 300.⁹⁾ 1826 године имала је школа у Ћуприји само 5 ученика, али је то било због тога што је у њој било становништво више муслиманско

1) Младен Жујовић, Белешке, Београд 1902, 5

2) Куниберт, 355, Споменик 24, 22.

3) У Крагујевцу се школа састојала „из две велике собе за ученике и две мање собе са кујнама за учитеље (Ј. Вујић I, 172). Аврам Гашпаревић, учитељ у Пожаревцу 1829 г. имао је „поред школе и обиталиште“ (Огледало Србско 1864, стр. 14).

4) Ј. Вујић II, 98; I, 123, 45, 51; II, 21; I, 180, 200, 67; II, 149; I, 43; II, 60, 62.

5) Ђ. Магарашевић, Путовање по Србији, 42.

6) М. Петровић I, 765.

7) Ђ. Магарашевић, 65.

8) М. Петровић I, 768.

9) Споменик 24, 22.

чно српско.¹⁾ По селима је било много мање ученика. 1826 године било их је у Остружници 12, код Честина у Грузи 8, у Буковици (Окр. Подрински) 8, у Совљаку (Окр. Подрински) 7.²⁾ Школске 1835/6 године биле су у целој Србији 72 школе са 2514 ученика, или просечно на сваку школу по 35 ученика.³⁾ 21 септембра 1839 године било је у целој Србији 28 правителствених (државних) школа са 28 правителствених учитеља и 56 обштествених (општинских) школа са 56 обштествених учитеља. И у једнима и другима било је свега 2916 ученика, или просечно опет по 35 ученика на једну школу.⁴⁾

У школу су у почетку ишли само мушкарци. Били су различитог ураста, али ретко, и то само по варошима, врло млади. По селима су ђаци били одрасли младићи. Чак их је било који су из војске бежали у школу. У таквим случајевима власти их нису враћале у војску. За школовање женске деце није се осећала потреба. Отуда је и по варошима ретко која жена знала читати и писати⁵⁾, по селима ниједна. У већ поменутом патриотском апелу од 3 августа 1821 године наглашава Д. Давидовић и потребу за „школе за женски пол“ и предлаже да такву школу оснује у своме дому, где би се учили женски послови: кување, шивење, вез, плетење и друго, чему би женску децу учила његова жена, а читању и писању његове свастике „и то без сваке плаће и на-

¹⁾ Ј. Вујић I, 124.

²⁾ Ј. Вујић II, 105; I, 177; II, 31, 82

³⁾ Гласник IX, 166.

⁴⁾ Држ. Арх., Државни Савет 1839, 471—660.

⁵⁾ Сретен Л П., 186.

граде, но само из чистог срца и привржености к роду своме“.¹⁾ Но од тога није било ништа. Чак се, изгледа, и зазирало од женске писмености. Кад је Пирх 1829 године питао о школовању женске деце у Србији, одговорено му је: „Трговину неће водити никад, а ни звања добијати, зашто ће им онда вештина читања и писања, осим да се разберу у љубавним писмима и да могу на њих одговарати“.²⁾ Ако се гдешто баш и школовало које женско дете, ишло је у школу заједно са мушкарцима. Овако је остало за све време владе Кнеза Милоша.³⁾

Настава је била слаба. Учитељи нису могли дати ученицима више од најобичније писмености. Како је већина учитеља била из прека, то су и унутрашњи ред по школама и програм били подражавања пречанским школама и мало су се разликовали од онога што је било пре устанка⁴⁾. Предмети нису били прописани, већ су зависили од способности учитеља и могућности за набављање књига. Идеално учење је било кад се у основној школи изуче:

¹⁾ М. Гавриловић II, 649—651.

²⁾ Ото Дубислав Пирх, Путовање по Србији у години 1829, 144.

³⁾ 1843 г. написао је Ј. С. Поповић чланак „Полза и потреба девојачких школа“ у коме констатује да није довољно што се женска деца шаљу у школу са мушком децом, већ да треба створити чисто женске школе са специјалном наставом која одговара женским потребама (Подунавка 1843, 183—184). Но тек у октобру 1845 г. отворила је прву женску основну школу у Србији Општина Параћинска (Новине Србске 1845, 322).

⁴⁾ О српским школама у Срему, програму и настави у њима види: Н. Радојичић, Автобиографија Петра Руђанина, стр. 4—8, 27—33, 39—40.

Буквар, Часослов, Псалтир, Свештена Историја, Катихизис, Словенска Граматика и Аритметика¹⁾. Од вештина предавали су учитељи само црквено певање, које је сваки учитељ знао, јер је био дужан, ако је у селу било цркве, држати певницу.²⁾ Тек 11 августа 1838 под № 193, послало је Попечитељство Просвешченија распис свима учитељима шта да предају у основним школама.³⁾ Начин на који се предавало „био је у обште механичан, јер правила није било прописаних по којима би се учитељи управљали, а о методу слабо је који поњатија имао“⁴⁾. Поступање са ученицима било је строго и сурово; клечање, просто или на кукурузним зрнима, [била је обична ствар.⁵⁾ И туча је била исто тако обична. Често је била тако немилосрдна да су ђаци из гласа кукали од бола. За једног се се учитеља зна да је, кад би кога ученика тучао, наређивао да сви остали певају „Возбраној“, како се не би чуо јаук тученога.⁶⁾

И после ослобођења било је великих тешкоћа за школовање. Сем тога што није било довољно школа, било је и оскудице у наставним средствима. Књиге су и тада биле ретке и тешко су се набављале; ђачке потребе су биле јадне и жалосне. Чак ни оне просте „пенџерли хартије“ није било у довољној мери.⁷⁾ „Ми тадашњи ђаци казује један са-

¹⁾ Ђ. Магарашевић, Путовање по Србији 1827, 42; М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија 146; Гласник IX, 167.

²⁾ М. Ђ. Милићевић, Годишњица II, 189.

³⁾ Гласник 24, 8.

⁴⁾ Гласник IX, 167.

⁵⁾ Сретен Л. П., 111.

⁶⁾ М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 147.

⁷⁾ Сретен Л. П., 63; Вукова Преписка I, 59.

времени београдски ученик, да би учили писати слова, узимали смо са зове лишће и на овом смо са чиодом избадали слова. Табле црне са легиштерима, по којима се рачуна и пише, ретко је који ђак имао, а онда у скоро почео је те табле доносити и продавати Михаило Дрвењак. Ни лењира нисмо имали да шпартамо прописе. Узели би какву дашчицу и с њом лењирисали. Најрадије смо узајмљивали од онога који је имао — таблу, те с њом шпартали. Редак је био ђак који је имао федермесер, и због тога би се говорило: „Болан, тај има ведермесер“. И тај би носио свој федермесер о врату, у сашивеној од кајаса, што се данас каже, футроли. Пера су нам обично учитељи зарезивали, „два нама а треће њему“.¹⁾ Кад је тако било у Београду, лако је замислити како је морало бити по варошима у унутрашњости Србије. 15 јануара 1817 год. пише из Шапца Стефан Живковић, Телемак, Вуку Караџићу: „Новина бих ти писао, али немам хартије“.²⁾ Чак 10 јануара 1838 године жали се Магистрат Окружја Пожаревачког Совету да у чаршији не може добити „у свако време кад му какве за писање хартије треба“, а „кад се у ком дућану нађе, скупом ју ценом плаћа“.³⁾ По селима од школских потреба мучно да се где што могло наћи.

И ако ретке и врло оскудне, школе су у Србији биле уточиште чак и онима изван њених граница, који су били жељни да се науче писмености. Поп Илија Церовић (рођен 1817) из Лопижана, два часа северно од Сенице, учио је основну школу у

¹⁾ Сретен Л. П., 63—64.

²⁾ Вукова, Преписка I, 59.

³⁾ Државна Архива, Државни Савет, 1838.

селу Котражи у Драгачеву, „јер у оно време нигде није било ближе школе“.¹⁾

Због тога што су школе биле ретке, имућнији су људи доводили са стране својој деци учитеље у кућу, па су их ту хранили и уз то им давали плату.²⁾ И ови су људи били без квалификација, а учитељством су се бавили да би имали од чега живети, обично до бољих прилика. Један од учитеља деце кнеза Јована Ђорђевића из Коцеља, које је он доводио у кућу из прека, примивши уговорену плату отворио је берберницу у Чачку, други је постао пандур код Јована Обреновића, трећи је ушао у кућу неке удовице у селу Мајдану и отпочео орати и копати као и остали сељаци, а четврти је отпочео трговати са својим ђаком па га покрао и побегао као најординарнија варалица.³⁾

Поједини истакнутији људи, увиђајући значај учења, узимали су добру децу са села или иначе за своје питомце и школовали су их.⁴⁾

¹⁾ М. Ђ. Милићевић, Поменик, 790.

²⁾ Око 1820 г. довео је Милутин Савић у своје село Гараше за сина Илију „из Срема неког Михаила Берисављевића, те почне дете учити књизи“. После овога довео је учитеља Михаила Гашпаровића, „јер јавних школа није било нигде близу“ (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 94.)

³⁾ М. Ђ. Милићевић, Кнез Милош у причама, 1891 216—226.

⁴⁾ Књегиња Љубица је претплатила седам примерака Давидовићева „Забавника“ за 1821 год. „за сироту младеж, која се у двору садржава, и у школу иде“ (Забавник за 1821, „Имена г. г. предписника“, стр. 169); Ђоша Миловановић (рођен 1813 г. у Жабарима у Нахији Крагујевачкој), док је учио школу у Брусници „био је питомац Господара Јована Обреновића“ (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 349). 31

Ради продужења школовања слали су родитељи синове преко у школу.¹⁾

До 1832 године изгледа да није било никаквог надзора над основним школама. Те године, 29 фебруара, дао је Кнез Милош „објавленије“ којим даје „на знање целом обштеству крагујевачком“ да се тамошњи „житељ и трговац“ Стојко Стојановић поставља „тутором школе крагујевачке с тим налогом да он један на дужности учитеља мотри, њих погађа и ајлук им условљени точно и на време исплаћује, без да му се у тај посао ико други ставити може“. Учитељима се пак налаже „да се његовом руководству безусловно повинују“.²⁾ 3 марта исте године постављен је за „директора училишта у Бе-

маја 1822 г. пише Кнез Милош кнезовима Народне Канцеларије да приме себи у конак брата Ђорђа Чарапића из Рипња, да ту послужујући, станује и храни се „и у школу иде учити се“, да пазе да не изостаје од школе и да добро учи (Држ. Арх., К. К. Прот., 1822).

¹⁾ Илију Гарашанина одвео је отац у Земун у грчку школу (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 94), у коју су давали децу и одличнији земунски Срби, пошто би свршила српске школе (Д. Давидовић, Дџла I, стр. III); а после га је преместио у Ораховицу, где је научио немачки (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 94). Арам Петронијевић се школовао у Оршави, одакле се вратио 1817 г. (М. Ђ. Милићевић, Поменик, 542). 1814 год. био је у Карловцима „Радисав Симеонович, слишатељ Богословије“ (Вук С. Караџић, Писменица србскога језика, Беч, 1814 г., „Имена господа предкупитеља“). 1823 год. учио је гимназију у Карловцима Никола Жујовић, син Проте Радојице Жујовића. У марту те године послао је Кнез Милош у Карловце и свога чибугџију Јованчу, да учи заједно са Жујовићем (М. Гавриловић II, 652).

²⁾ Државна Архива, К. К., Школа, 1832.

ограду“ професор Атанасије Тодоровић¹⁾. Тек 22 марта 1836 године би установљено знање „директора свију школа у Србији“, и за директора би постављен Петар Радовановић, професор гимназије, који одмах, још у току школске 1835/6 године, изврши први преглед школа у Србији, и у јулу 1836 поднесе извештај о њима²⁾. 1838 године Радовановић постаде секретар у Попечитељству Просвешчења, а на његово место дође Ђорђе Зорић, али 23 октобра 1839 године би смењен, а његово место би дато Симеуну Милутиновићу. У јулу 1838 године одреди Кнез Милош самог „попечитеља просвешчења и врховног надзиратеља карантина Стевана Стевановића“ да обиђе све школе и карантине у Србији. Он је још са пута слао Кнезу извештаје и предлоге о школама.³⁾ — 1838 године почињу се постављати и први управитељи или „главе учитеља основних школа“, који су за ту дужност имали 320 гроша на годину.⁴⁾

Још кад је 1820 године био је у Србији, Вук Караџић предлагао је Кнезу Милошу да се отвори Велика Школа, у којој би учили младићи „од 15 до 20 година, који знаду по мало читати и писати“ и „у којој би три паметна и способна учитеља за три године предавали Општу Историју свега свијета, Географију, Штатистику, Српску Граматику, мало већи рачуна, мало Реторике, мало о законима, мало Логике, мало Историје Јестествене, мало Физике и тако

¹⁾ М. Петровић I, 766.

²⁾ Гласник IX, стр. 167; М. Петровић I, 766; Државна Архива, К. К., Школе, 1836.

³⁾ Гласник 24, стр. 10.

⁴⁾ М. Петровић I, 766.

даље“.¹⁾ Но од овога плана није за тада ништа ни предузимато. Тек 1830 године, опет на Вуково наваљивање, би доведен у Србију Димитрије Исаиловић, дотадањи професор Учитељске Школе у Сомбору, да отвори Велику Школу у Београду, са платом од 3500 гроша (350 талира). Међутим, значај Велике Школе у Србији није схваћен како треба. „Правителство“ је према њој било немарно. Прве године била је остављена на самог Исаиловића, те је у њој радио „како је знао и хтео“. Сем тога њему је био главни посао учење деце Кнеза Милоша немачком и француском језику, „а Велика Школа остане као узгредица“, те се прва година сврши неуспехом. Ни публика јој није била наклоњена. Кад је отворена 1831 године, полицајдиректор, Цветко Рајовић, имао је муке са родитељима који нису хтели да шаљу децу у ту школу из страха да се не преуче.²⁾ У Великој Школи учила су се и деца Кнеза Милоша, бегови Милан и Михаило Обреновићи. Сем њих било је у почетку још 13 ученика. Идућих година добила је Велика Школа још други и трећи разред. 1833 године премештена је у Крагујевац.³⁾ И Велика је Школа била врло оскудна у школским потребама. Књиге су доношене из Аустрије те их није било на време ни у довољној количини. Није било ни мапа, ни глобуса, ни физичких апарата. „Учили смо, казује један од ученика крагујевачке Велике Школе, као оно папагаји на памет и земљопис и физику....

¹⁾ Вукова Преписка II, 637.

²⁾ М. Гавриловић, Милош Обреновић и Вук С. Караџић, Н. Сад, 1908, стр. 35; Вукова Преписка II, 637, 653—654; М. Петровић I, 736 и даље.

³⁾ М. Петровић, I, 736—740.

Неки Јован тишлер први је од дрвета начинио шестар, или што се данас каже циркл, те су нам с њиме професори на табли (коју је такође исти тишлер начинио и црном бојом превукао) правили глобус и показивали које су меридијани, где лежи екватор и шта су то и које су полови и тако даље.¹⁾

У априлу 1835 године претворена је Велика Школа у гимназију са четири разреда. Указ Кнеза Милоша о томе издат је још 15 октобра 1834 године.²⁾ Гимназија је 1835/6 школске године имала четири разреда са четири професора и 85 ученика. Идућих година добила је она још пети и шести разред. 1837 године отворене су привремено још три ниже гимназије у Чачку, Шапцу и Зајечару, у којима су радила по два учитеља основне школе. 1839 године установљена је гимназија у Београду.³⁾

Још 1818 и 1820 године хтео је Кнез Милош да заведе „Клирическу Школу“, која би спремала младиће за свештенички позив.⁴⁾ Међутим, таква је школа отверена у Београду тек 1836 године под именом „Клирикална Школа“. Прве године она је имала два професора и 47 ученика. Идуће године она је добила и други разред.⁵⁾ У њој су се ученици спремали за

¹⁾ Сретен Л. П., 186.

²⁾ Указом од 15 октобра 1834 године, № 3443 наложио је Кнез Милош Попечителству Просвешченија „да се у Великој Школи у Крагујевцу нови поредак уведе, како би се у њој и оне науке предавале, које се у просвештеним европејским царствима и по школама, тако званим гимназијама, предају“ (Новине Србске 1834, стр 169).

³⁾ М. Петровић I, 736—750; Гласник IX, 167.

⁴⁾ М. Гавриловић II, 647—649; В и Н. Петровићи, 415—417

⁵⁾ М. Петровић I, 758; Гласник IX, 168.

свештенике и калуђере. Први полугодишњи испит у њој био је 4 фебруара 1837 године; њему је присуствовао митрополит, кнежевићи Милан и Михаило, њихов учитељ Георгије Зорић и свештенство.¹⁾

25 априла 1830 године отворена је у Пожаревцу „гвардијска школа“, у којој су кнежеве гардисте („кадети“) пре подне учили читање и писање, а после подне војно вежбање.²⁾ Кандидати за ову школу били су отреситији сеоски младићи из бољих кућа. Било их је на сто педесет, али их је свега око двадесет било писмених. Кад су полагали заклетву многи од њих нису знали ни да се прекрсте.³⁾ 1837 године установљена је виша војна школа (Војна Академија) у Пожаревцу, одакле је 12 априла 1839 године премештена у Београд.⁴⁾

1838 године отворен је у Београду Лицеј (Велика Школа).⁵⁾

Док се међу учитељима основних школа могло наћи и Србијанаца, дотле међу наставницима средњих и стручних школа нема из Србије ни једнога.

У почетку владе Кнеза Милоша, онако исто као и пре тога, у Србији су школске књиге биле ретке. Набављане су из Аустрије, што је било врло приметно, и коштале су релативно скупо. Вук Караџић је 1820 године предлагао Кнезу Милошу да се „за мање школе... мало по мало на српском језику начине школске књиге по најбољему европеј-

¹⁾ Новине Србске, 1837, 33.

²⁾ М. Петровић I, 690 и 756.

³⁾ Младен Жујовић, Белешке, стр. 13–14.

⁴⁾ Ibid, 709 и 757.

⁵⁾ Ibid, 750.

ском начину, које би по том могли примити сви остали Срби, како по турским, тако и австријским државама“.¹⁾ Због немарности „правителства“ од овог предлога није било ништа, и још за дуго су у школама у Србији употребљаване књиге из Аустрије. Прва школска књига у Србији јавља се 1832 године. Те године заведена је и штампарија у Србији. Прва школска књига била је: „Политическо землѡписаніе за употребленіе србске младежи одъ Димитрія П. Тирола“. (1832)²⁾ Идуће године изађе „Руководство къ Аритметики за княжеско-српске школе“ од Георгија Зорића.³⁾ 1837 године издаде Георгије Зорић књигу под истим насловом, са додатком да је то „часть I“, и „Кратко христіянско поученіе за сербску дѣцу“ (превод с руског)⁴⁾, а Вукашин Радишић, професор грчког језика у књажеско-србској гимназији у Крагујевцу, издаде „Грчку читаоницу за употребленіе србске младежи“.⁵⁾ 1838 године изађоше: „Србскій букваръ, или нова азбучна књижица за прво наставленіе младежи у народнымъ нормалнимъ школама Княжества Сербие“ и „Малый учитель или србскій букваръ садржаваюћій у себи правила церковногъ и гражданскогъ читаня, нуждне молитве и многе полезне предмете за србску децу, саставио Г. Л. Зорићъ“.⁶⁾ Исте године издао је Димитрије Исаиловић „Нѣмачки букваръ съ переводомъ србскимъ“.⁷⁾ 1839 године изађе „Алгебра устроена за употребленіе слишателя Философіе у лицеуму Княжества

¹⁾ Вукова Преписка II. 637.

²⁾ Ст. Новаковић, Српска Библиографија, бр. 843.

³⁾ Ibidem, бр. 854.

⁴⁾ Ibidem, бр. 986, 987.

⁵⁾ Ibidem, бр. 1008.

⁶⁾ Ibidem, бр. 1055, 1023.

⁷⁾ Ibidem, бр. 1026.

Сербіе, одъ Атанасія Николића, професора Математике у истом лицеуму“, „Францускій букваръ за употребленіе учеће се младежи у србскомъ лицеуму“ и „Мала читаоница за начално упражненіе младежи у нижимъ нормалнимъ школама Княжества Сербіе“.¹⁾

И ако оволико уџбеника још није задовољавало целокупну потребу школа у Србији, те су се неки морали доносити из Аустрије, ипак се пред крај владе Кнеза Милоша јавља мисао да се место школских књига, којих већ има у Србији, не употребљују друге са стране донесене. На име, 15 априла 1839, ПН^о 366, наређује се да престане предавање из „старог из Немачке доношиваног буквара, него да се предаје нов, у Србији печатан“, и нека „мања читаоница“ [биће „Мала читаоница“, наштампана, као што се горе види, 1839].²⁾

Сем чисто школских књига, изашло је и неколико поучних или практичних књига, које су у вези са наставом. Њих су преводили или писали школски наставници.³⁾

Да би се и сиротињи дала могућност да се школује, установљено је државно благодејање. Указом од 23 фебруара 1835, N^о 538 наредио је Кнез Милош да се „из уваженија к наукама и просвешченију које врло желим да се уведе и утемељи.... 1000 талира из државне хазне на то определи да се сваке године по неколико ученика, који дарове к наукама имају, а средства ко изученију ових лишавају се, из речене суме новаца обдржавају....“⁴⁾

¹⁾ Ibidem, бр. 1086, 1092, 1106.

²⁾ Гласник, 24, стр. 11.

³⁾ Ст. Новаковић, Срп. Библиографија, бр. 865, 878, 1020, 1081, 1108.

⁴⁾ Новине Србске 1835, стр. 65.

Сем школовања у Србији, ради специјалних наука и ради продужења онога што се научило, за владе Кнеза Милоша слати су и питомци на школовање на страни. Прву идеју о томе дао је Кнезу Милошу Вук Караџић 1820 године. Предлажући му још тада отварање Велике Школе, он му је препоручивао и то да, ако би ко од њезиних ученика показао „да има особити дар и вољу к науци...., да се о државиом трошку пошаље у Европу даље да учи науке и језике“.¹⁾ И ако је Вуков предлог о Великој Школи пропао, изгледа да је српских питомаца на страни било врло рано. Још у новембру 1821 године помињу се у Петрограду „наши земљаци, који се ту уче“.²⁾ Доцније је наших питомаца на страни било све више. Слати су у Петроград, Пешту, Беч и Париз, те су се учили различитим знањима.³⁾ С јесени 1833 године послато је тридест питомаца у Русију да се уче војничкој вештини.⁴⁾

У неким су варошима у Србији биле још и грчке, турске, јеврејске и немаче школе.

У Београду је за време Турака било претежно несрпско становништво, од кога су знатан део чинили Грци или Цинцари са грчком културом. Познато је да су све српске земље после укинућа Српске Патријаршије 1766 године биле под грчком црквеном влашћу, и да је у Београду била столица грчког митрополита. И ако грчки црквени великодостојници

¹⁾ Вукова Преписка II, 637.

²⁾ Вукова Преписка IV, 83.

³⁾ Куниберт, 355.

⁴⁾ Младен Жујовић, Белешке, 23—24; Новине Србске 1834, 197.

нису имали много везе са књигом¹⁾, ипак су, и ради практичних потреба, и ради грчког карактера који је преовлађивао у хришћанском делу становништва, и ради грчке пропаганде, настојавали да се грчка писменост и школа непрестано одржавају.

У Београду је и сем тога морало бити грчке школе врло рано. Она се помиње у 1718, и после тога. Око ње је нарочито настојавао и српски београдски митрополит Мојсеј Петровић.²⁾ Грчка се школа помиње у Београду и под Кнезом Милошем. О њеном програму, уређењу и другим детаљима нису очувани податци.

Због тога што су Грци у Београду били представници чаршије, богаства и вере, што се знање грчкога језика сматрало као отменост, и што су можда грчке школе биле боље од српских, јер су биле под заштитом Митрополије, и истакнути су Срби, свршивши српске школе, настављали учење у грчким школама,³⁾ те су се тако грчки утицији ширили и ван грчког елемента.

Грчких је школа било и по другим местима. Изриком се помињу у Неготину,⁴⁾ Шапцу⁵⁾ и Сме-

¹⁾ Кад је умро београдски митрополит Киридо (11 фебруара 1827), у његовој су заоставштини нађене само три књиге у вредности 10 гроша (М. Гавриловић II, 644).

²⁾ Ј. Рајић, Истор. Катихизма, 22. — Код грчких се даскала у то време учило „гречески читати и писати и говорити по гречески и Граматика“ (Гласник 56, 156; Р. М. Грујић, Српска Школа, стр. 25—30; Д. Руварац, Историја архиепископско-митрополитско-патрајаршке библиотеке у Сремским Карловцима, Ср. Карловци 1919, стр. 6 и 8).

³⁾ Сретен Л. ., П 427.

⁴⁾ 1817 године (Вукова Преписка I, 126).

⁵⁾ М. Гавриловић II, 651.

дереву. Сем помена, о њима се не зна ништа више. Изгледа да нису непрестано трајале, већ да су отворане кад је било могућности, нарочито кад би се нашао учитељ. 11 октобра 1828 године помиње се у Смедреву грчка школа и грчки учитељ.¹⁾ Кад је отворена, не види се, али је 1824 године није било. 7 априла 1824 године јавља из Смедерева Петар Вулићевић Кнезу Милошу да је у Смедерево добегао „један свештеник, именован Тодор из Грчке, села зовомог Селица“ и да је рад остати у Смедреву код својих познатих људи. Сем тога да и неколико трговаца, чија су деца из српске школе већ изашла, „ради су погодити вишереченог свештеника, да би им децу на грчки језик и писање обучавао“, — те пита Кнеза Милоша хоће ли то одобрити.²⁾

Колике су биле плате грчких учитеља, не знамо. Једино се зна да је шабачки грчки учитељ Ђорђе Захаријадес, који је дошао из Земуна 1824 године, имао 10 талира месечно и 1000 ока пшенице од Јеврема Обреновића.³⁾

У варошима је било и турских школа, као заостатак из турске владавине.⁴⁾ Колико их је било у доба Кнеза Милоша, не зна се. У Београду се турска школа помиње 1826 године.⁵⁾ Детаљнији подаци о њима нису очувани. Изгледа да су биле приватне и да су их издржавали сами ђачки роди-

¹⁾ Државна Архива, К. К., Нахија Смедеревска, 1828.

²⁾ Државна Архива, К. К., Нахија Смедеревска, 1824.

³⁾ М. Гавриловић II, 651.

⁴⁾ Турске се школе помињу у Јагодини 1573 године (Гласник 36, 205), у Београду 1669 године (Споменик IX, 36).

⁵⁾ Ј. Вујић I, 30.

тељи. 9. септембра 1826 године пишу кнезови Суда Београдског Кнезу Милошу да су сазнали да је везиру стигао један ферман од султана, у коме препоручује „свим Турцима да децу у школу дају, и који би од Турака сиромах био, *те не узмогне учи-шељу плаћаш*, за онаково сиротно дете цар платиће“. ¹⁾ Зна се да се у њима учио и арапски језик. ²⁾ Изгледа да ученици у њима нису били особито оптерећени науком. Кад је 1829 године Милан Обреновић, коме је тада било 10 година, био с мајком у посети код Хусеин-паше, и ту прочитао српску адресу на једном писму, то је изазвало велико изненађење у везиру харему и сажалење што су овако мала деца принуђена учити. ³⁾ Најзад, забележено је да су турска деца и ван школе била под надзором. У свакој мџали имали су Турци своје „џанбабаси“ („душепопечитеље“), који су обилазили своје мџале и „пазили на морал и поведње школске дџепе и мајсторских шегрта и калфи“, те због тога међу турском децом није било неваљалства. ⁴⁾

И поред школа, Турци су сви из реда били врло прости и непросвећени. Најистакнутији Турци били су праве незналице. Марашли Али-паша био је „са свим непросвећен“. ⁵⁾ Само по изузетку, као

¹⁾ Државна Архива, Збирка Мите Петровића.

²⁾ Ј. Вујић, I, 32.

³⁾ М. Гавриловић, II, 712.

⁴⁾ Сретен Л. П., 111.

⁵⁾ М. Гавриловић, I, 236.

какво чудо, нашао би се који Турчин који би нешто знао.¹⁾

И Јевреји су имали својих школа. Њих су издржавале јеврејске општине које су се старале и о њиховим синагогама. Из једног арачког тефтера вароши Београда за 1827 годину види се да је те године било у Београду, на 239 јеврејских харачких глава, 22 особе јеврејских учитеља, попова и ђака.²⁾ Друго се о јеврејским школама не зна ништа.

У Београду је под Кнезом Милошем била и немачка школа. 1829 године добио је „Павле Вернер, немачки учитељ“ одобрење да у „Београду прифатну школу започне“. Како због зиме Вернер није могао отпочети рад, поновио је молбу да може отворити

¹⁾ 1829 године нашао је Пирх код муселима ужичког једног младог изнуреног Турчина, кога је отац био добро васпитао и оставио му знатну библиотеку. Он је на изненађење Пирхово знао, истина преко тумача, да говори о страним земљама и људима, о Исланду и Аустралији, о Дон Мигуелу и Боливару „са таквим знањем најновијих догађаја и односа да је човек морао мислити да је то неки одметник и то из најцивилизованијих земаља. Међу тим то је био прави Турнин и по рођењу и шта више врло је ретко излазио из ових крајева“ (Пирх, 151—152). По изузетку има још где што помена о турској учености и култури. 1862 године, за време бомбардовања Београда, била је у кући Рашид-беја, спрам Чукур-чесме, између осталог и „велика библиотека турских и српских књига. Рашид-беј је уређивао и некакву џамијску библиотеку, која се налазила у џамији код садашњег позоришта“ (Споменик XXIII, стр. VI).

²⁾ Државна Архива.

школу у априлу 1830 године.¹⁾ На молбу Вернер није добио одговор, те ју је поновио у јуну исте године.²⁾ Даље се о немачкој школи не зна ништа сем то да је 1839 године наштампан у Београду, у издању Књажеско-Србске Књигопечатње, „Буквар“ за употребу у немачким школама у Србији.³⁾

¹⁾ Државна Архива, Школе, Вернерово писмо без да тума. Примљено у Пожаревцу 27 априла 1830 године.

²⁾ Државна Архива, Школе.

³⁾ *Namenbüchlein zum Gebrauche der Volks-Schulen in Serbien. Belgrad. Im Verlag der Fürstlichen-Serbischen Buchdruckerey. 1839, 8°, стр. 160 (Голубица за 1839, 291).*

У складу са Стратегијом развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године (Службени гласник РС бр. 51/2010), а у жељи да корисницима учинимо видљивим садржај обимног библиотечког фонда којим библиотека Управе за заједничке послове републичких органа располаже, претходних година започели смо дигитализовање богате и разноврсне грађе. Са задовољством представљамо неке наслове из до сада дигитализованих монографских публикација, које се у целини могу видети у ПДФ формату на адреси: <http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

1878. година

Зборник закона и уредаба изданих у Књажеству Србији од 5. Августа 1877. до 12. Јуна 1878. године, књига 32.

Зборник закона и уредаба изданих у Књажеству Србији од 5. Јула до 28. Октобра 1878. године, књига 33.

Зборник закона и уредаба изданих у Књажеству Србије од 1. Новембра 1878 до 6. Маја 1879 године, књига 34.

Стенографске белешке о седницама Народне скупштине за 1877. годину, која се састала у Крагујевцу 24. јунија 1878. године

Протоколи Народне скупштине за 1877. годину, која је држана у Крагујевцу 1878. године

1879. година

Календар са шематизмом Књажеводства Србије за годину 1879.

Протоколи Народне скупштине, држане у Нишу 1878-79. год. године

Ђор. Павловић: Објашњење грађанског законика. О јемству, §§ 827–846, 1879.

Државопис Србије (Statistique de la Serbie), IX свеска, 1879.

1880. година

Протоколи ванредне Народне скупштине држане у Крагујевцу 1880. године

1882. година

Књаз Михаило: Беседа, 1882.

1885. година

Гл. Гершић: Природа државине и основа њене правне заштите, са критичким погледима на наш грађански законик, 1885.

1886. година

Стојан Новаковић: Служба логотета (или великог логотета) у старој српској држави: Прилог к тумачењу Душановог закона, 1886.

1897. година

др Ив. Лазаревић: О потреби ушоравања села, 1897.

1899. година

Слободан Јовановић: О дводомном систему, 1899.

1900. година

Слободан Јовановић: Велика Народна Скупштина (студија о уставотворној власти), 1900.

1901. година

Устав Краљевине Србије, 1901.

А. Тијер: Историја Француске Револуције и Конзулства и Царства: Део први: Историја Француске Револуције, свеска III, књига једанаеста, 1901.

1902. година

А. Тијер: Историја Француске Револуције и Конзулства и Царства: Део први: Историја Француске Револуције, свеска III, књига дванаеста, 1902.

А. Тијер: Историја Француске Револуције и Конзулства и Царства: Део први: Историја Француске Револуције, свеска IV, књига петнаеста, 1902.

5

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. ИСТОРИЈА СРПСКЕ ФИЛОЗОФИЈЕ III: ПРИЛОЗИ О ИСТРАЖИВАЊУ
Приредила Ирина Деретић
Београд: Evro-Giunti, 2014.
2. ДУГО КРЕТАЊЕ ИЗМЕЂУ КЛАЊА И ОРАЊА: ИСТОРИЈА СРБА У НОВОМ ВЕКУ: 1492–1992
Милорад Екмечић
Београд: Evro-Giunti, 2011.
3. ИДЕОЛОГИЈА НИКОЛЕ ПАШИЋА: ФОРМИРАЊЕ ЕВОЛУЦИЈА: 1868–1891
Андреј Леонидович Шемјакин
Београд: Завод за уџбенике, 2011.
4. ВИЗАНТИЈА: ОПАДАЊЕ И ПРОПАСТ
Џон Џулијус Норич
Београд: Evro-Giunti, 2010.
5. ВИЗАНТИЈА: РАНИ ВЕКОВИ
Џон Џулијус Норич
Београд: Evro-Giunti, 2009.
6. ЖЕНЕ СОЛУНЦИ ГОВОРЕ
Сакупио и приредио Антоније Ђурић
Београд: Evro-Giunti, 2014.
7. ТРИ ПРИЧЕ О САМОУБИЦАМА
Горан Марковић
Београд: Архипелаг, 2015.
8. ОНО ШТО НАС НЕ УБИЈЕ
Давид Лагеркранц
Београд: Чаробна књига, 2015.
9. ТАКО ЈЕ ТО БИЛО
Жерар Депардје
Београд: Чаробна књига, 2014.
10. ЗАЛУДНОСТ ЖИВЉЕЊА
Димитри Верхулст
Београд: Слио, 2015.
11. УГРАЂИВАЊЕ СТРАХА
Руи Зинк
Београд: Слио, 2015.
12. БЕЗ КОРЕНА
Лефтерис Куљеракис
Београд: Слио, 2015.

13. СИНОВИ ИСТОГА ОЦА
Романа Петри
Београд: Слио, 2015.
14. ОТИЋИ ТУ ЈЕДНОГ ДАНА НЕ РЕКАВШИ СВЕ
Жан д'Ормесон
Београд: Слио, 2015.
15. ДОЛИ СИТИ
Орли Кастел-Блум
Београд: Слио, 2015.
16. КРАЉЕУБИСТВА
Филип Делорм
Београд: Службени гласник, 2011.
17. КРВ И РУЖЕ: ПОРОДИЦА ПЕСТОН У ПЕТНАЕСТОМ
ВЕКУ
Хелен Кастор
Београд: Алгоритам, 2008.
18. ЛЕЖАЊЕ НА КАУЧУ: РОМАН
Ирвин Д. Јалом
Београд: Нова књига плус, 2015.
19. НА ТЕБЕ ЈЕ РЕД
М. Џ. Арлиц
Београд: Evro-Giunti, 2014.
20. НЕСПОРАЗУМ У МОСКВИ
Симон де Бовоар
Београд: Лагуна, 2015.
21. ОГЛЕДАЛО БЕЗ ОДРАЗА
Џ. Сидни Џоунс
Београд: Evro-Giunti, 2012.
22. ОПЕТ САМ ТЕ САЊАО
Љиљана Шарац
Београд: Evro-Giunti, 2015.
23. ПАКЛЕНИ РАЈ
Џејмс Ролинс
Београд: Evro-Giunti, 2012.
24. ПОНОЋНИ СКИТНИЦА
Џејмс Свејн
Београд: Evro-Giunti, 2011.
25. СИГНАЛ
Патрик Ли
Београд: Evro-Giunti, 2015.

26. ШУМА ДУША
Карла Бенкс
Београд: Eуро-Giunti, 2011.
27. АРТИЧОКИНО СРЦЕ: РОМАН
Лине-Марија Лонг
Београд: Албатрос плус, 2015.
28. ОБНОВА СМИСЛА: ПЕСМЕ 1990–2010
Милован Данојлић
Београд: Албатрос плус, 2015

PREPORUČUJEMO

1. Peti Smit: **SAKUPLJANJE VUNE** / Beograd: Geopoetika, 2015.

Preuzeto sa sajta:

<http://www.geopoetika.com/search.php?query=SAKUPLJANJE+VUNE&search=1>

Deca nemaju svest o tome koliko je detinjstvo čarobno; ono je za njih, sasvim jednostavno i bez viška poetičnosti, život. Auru čudesnog dobija tek kad odrastemo, no tada obično nismo u stanju da toj nostalgичnoj iluziji odredimo pravu prirodu i poreklo. Tako nešto polazi za rukom samo odabranima, onima koji svojim delom umeju da pokažu da su sačuvali dete u sebi. Upravo to čini Peti Smit u knjizi *Sakupljanje vune*, impresionističkoj zbirci slika, utisaka i osećanja iz detinjstva. *Sakupljanje vune* istovremeno je i poetska proza i roman o odrastanju, u kome junakinja, dok upoznaje svet, manje razmišlja o tom svetu, a više osluškuje sopstveni doživljaj bolnog prelaska iz sveta nevinosti u svet iskustva. Zbog toga u njenoj priči imaginacija odnosi pobedu nad razumom, a umetnost nad životom – čuvajući pritom svu njegovu lepotu i uzvišenost.

Zoran Paunović

2. Hasan Blasim: **LUDAK SA TRGA SLOBODE** / Beograd: Geopoetika, 2015.

Preuzeto sa sajta: <http://www.geopoetika.com/search.php?query=ludak&search=1>

Ovaj izbor kratkih priča iz opusa Hasana Blasima potresna je i uzbuđljiva proza koja iz priče u priču oduzima čitaocu dah donoseći nezamislive prizore iz najnovijeg vremena, posle pada diktatorskog režima u Iraku 2003, tragičnih zbivanja u uslovima američke okupacije i gotovo nadrealnih izbegličkih epopeja na stazama krijumčarenja ljudi sa Srednjeg istoka prema Zapadu.

Blasim, kada piše, ide za svojom pričom, koristeći se sirovim i surovim jezikom, jer je i sama priča surova. A ona je od početka do kraja zaokružena, uvek potpuna, ubitačno potresna i savršeno jasna, čak i kada autor posegne za sredstvima iz nadrealističkog arsenala.

Zbirka priča *Ludak sa Trga slobode* objavljena je u Jordanu 2012. godine tako osakaćena da je pisac smatrao da bi bolje bilo da nije ni štampana. Cenzorske makaze su je nemilosrdno „očistile“ od svih piščevih nepočinstava – upotrebe opscenih reči i segmenata koji diraju u političke i verske tabue, te je smesta bila zabranjena u više arapskih zemalja.

Srpsko Leštarić, iz Pogovora

3. Tatjana Tolstoj: **LAKI SVETOVI** / Beograd: Geopoetika, 2015.

Preuzeto sa sajta:

<http://www.geopoetika.com/search.php?query=laki+svetovi&search=1>

Geopoetika svojim izborom iz dveju knjiga najnovijih pripovedaka poznate i mnogo prevedene u svetu ruske spisateljice Tatjane Tolstoj (izborom sačinjenim u dogovoru s njom) objavljuje još jedno remek-delo vrhunske proze ruske i svetske književnosti.

Pisane u žanru autobiografske umetničke proze, ove priče se mogu čitati i kao poglavlja modernog povezanog romanesknog štiva. Životni put radoznale, maštovite i promućurne devojčice čije odrastanje do pune ljudske zrelosti teče od druge polovine XX veka u vrtlozima sučeljavanja i konfrontacija razuđenih oprečnih opštih filozofskih, ideoloških i individualnih ljudskih koncepcija života, beskrajno je polje za različite oblike čitalačke identifikacije na svim meridijanima zemaljske kugle zahvaćene „tihom vatrom“ svekolikog višesmislenog rasejanja. Postoje li „laki svetovi“? Jesu li i oni tek „dim i senka“?

Miodrag Sibinović

4. Sonja Batinić-Besford: **SETOV ZAVET** / Beograd: Geopoetika, 2014.

Preuzeto sa sajta:

<http://www.geopoetika.com/search.php?query=setov+zavet&search=1>

Biti pisac (u) dve kulture, dvojstvo je koje traži izuzetnost. Književnost takvih dualizama često pripada obema, a istovremeno je u svojevršnom limbu. Sonja Besford iz njih stvara novi amalgam hitre radnje i mudrih misli, ali i postavlja zamke prividnog žanra evropske modernosti i balkanske, ali i svetske, mistike ukorenjene u folklor i pagansko. Rezultat je sasvim osoben: *Setov zavet* je knjiga o ljubavi, o seksu oslobođenom u jeziku, o stvarnosti koja živi svoj život neuhvatljivih duhova i nepoznatih sila.

Setov zavet je neobičan i važan, nov, iskošeni dodatak srpskoj književnosti.

Vladislav Bajac

U kontekstu savremene srpske proze, *Setov zavet* Sonje Besford je sasvim izuzetan roman: punokrvni ljubavno-kriminalistički triler koji istovremeno poštuje zakonitosti žanra i prevazilazi njegova ograničenja. U toj perspektivi, sasvim je primereno opisati ovaj roman engleskim terminom page-turner: čitalac nestrpljivo hita sa stranice na stranicu, ponesen energijom i misterijom zapleta. S druge strane, *Setov zavet* odlikuje se bogatstvom kulturnih referenci, reljefnom i životno

uverljivom psihologijom likova, te preciznim i istančanim jezikom i stilom. Sonja Besford je napisala roman koji širinom obuhvaćenih značenja i interpretativnog prostora nedvosmisleno pripada visokoj književnosti. To što se čita s apetitom i hitnjom koja ne dozvoljava odlaganje, samo je dodatni, nimalo beznačajan kompliment autorkinom literarnom majstorstvu.

Ivan Radosavljević

Sonja Besford je autorka tri romana, knjige priča, drama i više zbirke poezije. Predsednica je Udruženja srpskih pisaca i umetnika u inostranstvu, sa sedištem u Londonu, gde i živi.

5. Aleksandar Genis: ČASOVI ČITANJA, KAMASUTRA ZALJUBLJENIKA U KNJIGU / Beograd: Geopoetika, 2015.

Preuzeto sa sajta: <http://www.geopoetika.com/search.php?query=genis&search=1>

Bilo koji bezbroj puta pročitani red nekog klasika Aleksandar Genis čita tako da se čini kao da je tek napisan, iznenadno otkriven, pronađen tamo gde se, reklo bi se, već pročešljalo. Sve knjige, od Aristofana do Olješe, pod Genisovim perom pretvaraju se u književne novitete. I poželiš da mu otmeš knjigu iz ruku: „Ma dajte je, dajte je ovamo!”

Tatjana Tolstoj

Kada je Genis bio mlad, pisao je mladalački. Čitaš i zabavljaš se. Sada mu je šezdeseta, i on piše zrelo. Čitaš i udubljuješ se u misli. Rekao bih da je to ispravna evolucija.

Boris Akunjin

Kada treba pronaći izgubljeni brilijant, traže pomoć od Šerloka Holmsa; ako treba vratiti nestale dijamantske ukrase, zovu D'Artanjana; no, ukoliko se pojave pitanja o književnosti, nema boljeg poznavaoaca od Aleksandra Genisa.

Boris Grebenščikov

Knjiga „Časovi čitanja” Aleksandra Genisa pred publikom u Srbiji

Ruski pisac eseja, putopisa, književnih kritika Aleksandar Genis, koga u svetu, posebno u njegovoj rodnoj Rusiji i Americi gde živi od 1977. smatraju jednim od najboljih savremenih književnika, autor je knjige *Časovi čitanja: Kamasutra zaljubljenika u knjigu* u izdanju „Geopoetike”.

Ovaj srpski izdavač do sada je izdao veći broj Genisovih dela: „Američka azbuka/Crveni hleb” (1999), „Umetnost vremena sadašnjeg” (2000), „Umetnost oduzimanja” (2000), „Filološki roman” (2000), „Vesti iz Edena” (2003), „Stočiću postavi se” (2004), „Kosmopolita” (2012).

Časovi čitanja je najnovije Genisovo delo, a glavni urednik i osnivač „Geopoetike” Vladislav Bajac smatra da je ova zbirka eseja prvorazredna „poslastica” za svakog knjigoljupca.

On objašnjava da Genis na takav način piše o knjigama, o magiji čitanja, o uzbudljivom otkrivanju novih pisaca, da to nije nikakav „udžbenik” ili zbirka predavanja, već zavodljiva priča iskrenog zaljubljenika u čitanje koji već 10 godina piše u uglednom listu „Nova gazeta” kolumnu, od kojih je neke uvrstio u ovo delo. Za svakog knjigoljupca ova knjiga, kazao je Bajac, biće pravo otkriće jer pokazuje do koje mere Genis (1953) odlično poznaje literaturu i Istoka i Zapada od antike do danas.

Ono što ovu knjigu čini neodoljivom i što je, takođe, poznato Genisovim poklonicima u svetu i kod nas, je njegov sjajan smisao za humor koji i kada se radi o veoma ozbiljnim temama uspe da izbije na površinu.

Tanjug

6

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ УПРАВЕ ЗА
ПЕРИОД МАРТ–АПРИЛ 2016. ГОДИНЕ**

1. ИСЛЕДНИК
Драган Великић
Београд: Лагуна, 2016.
2. ДРУГИ КРУГ
Миљенко Јерговић, Светислав Басара
Београд: Лагуна, 2015.
3. ЦРВЕНДАЋ
Ју Несбе
Београд: Лагуна, 2006.
4. МОЛЕКУЛИ
Иван Токин
Београд: Самиздат, 2015.
5. МАЧКА, ЧОВЈЕК, ПАС
Миљенко Јерговић
Београд: Ренде, 2012.
6. МАЛИ ГЛОСАР КРЕАТИВНОГ ПИСАЊА
Миљенко Савић
Зрењанин, Нови Сад: Агора, 2015.
7. СМИСАО ЖИВОТА: ПРИЧЕ ИЗ
ПСИХОТЕРАПИЈЕ
Ирвин Д. Јалом
Нови Сад: Психополис институт, 2015.
8. ОДМАЗДА
Ју Несбе
Београд: Лагуна, 2010.
9. ЧУДАН ОСЕЋАЈ У МЕНИ
Орхан Памук
Београд: Геопоетика издаваштво, 2015.
10. КРАЉЕВСКА ДИНАСТИЈА: ПОВРАТАК
КУЋИ ПОРОДИЦЕ КАРАЂОРЂЕВИЋ
Кристина Оксенберг Карађорђевић
Београд: Лагуна, 2015.